

RĪGAS STRADIŅA
UNIVERSITĀTE

Vita Upeniece

PREVENTĪVĀ KARA TIESISKAIS
REGULĒJUMS UN TĀ PIEMĒROŠANAS
PROBLĒMAS

Promocijas darba kopsavilkums
zinātniskā doktora grāda iegūšanai tiesību zinātnē

Apakšnozare – starptautiskās tiesības

Rīga, 2020

Promocijas darbs izstrādāts Rīgas Stradiņa universitātē.

Darba zinātniskais vadītājs:

Dr. iur. asociētais profesors **Jānis Grasis**,

Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Oficiālie recenzenti:

Dr. iur. profesors **Vitolds Zahars**,

Daugavpils Universitāte, Latvija

Dr. iur. profesors **Aivars Endziņš**,

Biznesa augstskola Turība, Latvija

Dr. iur. **Vladas Tumulavičius**,

Ģenerāļa Jonasa Žemaiša Lietuvas Militārā akadēmija, Lietuva

Promocijas darba aizstāvēšana notiks 2020. gada 14. februārī plkst. 14:00 Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās zinātnes promocijas padomes atklātā sēdē Rīgā, Dzirciema ielā 16, Hipokrāta auditorijā.

Ar promocijas darbu var iepazīties RSU bibliotēkā un RSU tīmekļa vietnē:
www.rsu.lv.

Promocijas padomes sekretāre:

Dr. iur. profesore **Sandra Kaija**

SATURS

IEVADS	4
1. Kara jēdziens un tā izmantošana nacionālajā regulējumā	18
2. Bruņotā spēka lietošanas tiesiskais regulējums	23
2.1. ANO Drošības padomes darbība kolektīvās aizsardzības nodrošināšanā	24
2.2. Pašaizsardzības regulējums ANO Statūtos	27
3. Preventīvās pašaizsardzības koncepcijas problemātika	31
4. Preventīvās un apsteidzošās pašaizsardzības teorētiskie un praktiskie aspekti	36
5. Iepriekšējās pašaizsardzības nošķiršana no agresijas	42
6. Priekšnosacījumi pašaizsardzības izmantošanai	47
6.1. Nenovēršamības princips kā pamats pašaizsardzībai	49
6.2. Nepieciešamības un proporcionalitātes princips kā pamats pašaizsardzībai	51
6.3. Neatliekamības princips kā pamats pašaizsardzībai	53
6.4. Tiesiskās pašaizsardzības robežas un izmantošanas ilgums	54
NOBEIGUMS	62
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS	77

IEVADS

Tēmas aktualitāte

Valstu spēka lietošanas un tās ierobežošanas jautājuma aktualitāte mūsdienu starptautiskajās tiesībās pieaug. XX gadsimtā veidojās klasiskas starptautiskās tiesības, kuru pamatā ir spēka vai tā draudu neizmantošanas princips, kas savukārt veido starptautiskās drošības pamatu. Atbilstoši ANO Statūtiem¹ valstis mūsdienās ir tiesīgas lietot spēku divos gadījumos:

1) pamatojoties uz ANO Drošības padomes lēmumu, kuras darbības mērķis ir jebkādu draudu vai starptautiskā miera un drošības pārkāpumu novēršana;

2) paš aizsardzībai bruņota uzbrukuma gadījumā.

Preventīvā un apsteidzošā kara jautājums ir tieši saistīts ar paš aizsardzības tiesību izmantošanu. No valodnieciskā viedokļa terminiem “apsteidzošs” un “preventīvs” ir līdzīga nozīme. Ārzemju autoru darbos šie termini tiek nodalīti. Autoru vidū nav vienotas nostājas attiecībā uz terminiem parādību apzīmēšanai. Tādēļ katrs autors darba sākumā atrunā izmantoto jēdzienu saturu. Šajā darbā autore izmanto 2004. gada ANO ģenerālsekretāra augsta līmeņa diskusijā par draudiem, izaicinājumiem un izmaiņām piedāvātos jēdzienus un to skaidrojumus. Ar jēdzienu “iepriekšējā paš aizsardzība” (anticipatory self-defence) darbā tiek apzīmēta preventīva un apsteidzošā paš aizsardzība vai preventīvais un apsteidzošais karš. Abas šīs paš aizsardzības vai kara formas ir balstītas uz aizsardzību un pārliecību, ka spēks tiek lietots tikai paš aizsardzības nolūkā. Ar apsteidzošo paš aizsardzību (preemptive self-defence) autore apzīmē paš aizsardzību no nenovēršama, neizbēgama jeb tuva uzbrukuma draudiem.

¹ 29.01.2018. Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūti: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, Nr. 20.

Savukārt ar preventīvo paš aizsardzību (preventive self-defence) autore apzīmē paš aizsardzību no tāda uzbrukuma draudiem, kas nav tuvs un tādēļ nav nenovēršams (neizbēgams). Vienlaikus autore uzskata, ka šādu latviešu valodas terminu vienotai un saskaņotai izstrādei un ieviešanai gan speciālajā mācību literatūrā, gan plašsaziņas līdzeklīs būtu jāiesaista Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija.

Prasība pēc bruņota uzbrukuma faktiskās esamības ir viena no pretrunīgākajām prasībām starptautiskajās tiesībās, kas izgaismo vāji noregulētas jomas. Kopš 1945. gada situācija ir stipri mainījies, jo ir radušies jauna veida apdraudējumi, kas mudina pārskatīt tradicionālos spēka lietošanas paņēmienus jauno starptautiskās dzīves realitāšu gaismā. Mūsdienu postošo ieroču un tehnoloģiju ātras attīstības ietekmē kļūst skaidrs, ka tiesību pozitīvisma piedāvātajā starptautiskā regulējuma tulkojumā attiecībā uz paš aizsardzības tiesību izmantošanu nav atrisināts jautājums, kā rīkoties valstij, ja vairs nepastāv jautājums: “Vai notiks uzbrukums?” – bet pastāv jautājums “Kad notiks uzbrukums?” Pašreiz valstu un pētnieku vidū nav vienprātības par paš aizsardzības tiesību izmantošanu regulējošo normu praktisko piemērošanu. Tā kā starptautiskās tiesības nevar “stāvēt uz vietas” un ir “spiestas” attīstīties, lai sniegtu atbildes uz aktuālajiem jautājumiem, arvien vairāk tiek apspriests apsteidzošās paš aizsardzības, kuras pamatā ir striktajiem Karolīnas (*Caroline*) lietas kritērijiem atbilstošā reakcija uz neizbēgamu militāro uzbrukumu. Savukārt pēc teroristiskajiem uzbrukumiem ASV 2001. gada 11. septembrī principiālo kara aizliegumu sāk aizstāt preventīvā kara doktrīna kā starptautisko draudu novēršanas līdzeklis, kas balstās uz pārliecību, ka ir jāatbild uz draudiem, kas rīcības brīdī nav nedz neizbēgami, nedz tuvākajā nākotnē prognozējami. ASV iekļāva šo koncepciju savā 2002. gada Nacionālās drošības stratēģijā. Austrālija puda atbalstu šīs stratēģijas nostādņēm. Atbalstu iepriekšējai paš aizsardzībai puda arī Japānas, Apvienotās Karalistes un Krievijas

amatpersonas. Arvien vairāk sāk palielināties gan to pētnieku skaits, kas publiski atbalsta atkāpšanos no tradicionālās sašaurinātās interpretācijas, gan tiesību pozitīvistu skaits, kas sāk atzīt iepriekšējās pašaizsardzības izmantošanas iespēju atsevišķos gadījumos (piemēram, A. Kaseze (*A. Cassese*), R. Varks (*R. Värk*), S. Aleksandrovs (*S. Alexandrov*)).

Var rasties priekšstats, ka šāda vienpusēja spēka lietošana pret citu valsti, apejot ANO Drošības padomi, ir ceļš uz anarhiju starptautiskajās attiecībās, jo tā apdraud ANO Statūtos ieviesto pasaules kārtību. Tomēr iepriekšējās (apsteidzošās un preventīvās) pašaizsardzības atbalstītāji nenoliedz nepieciešamību izpildīt ANO Statūtu 51. pantā iekļauto prasību nekavējoties paziņot Drošības padomei par īstenotajām tiesībām uz pašaizsardzību un respektēt Drošības padomes pilnvaras un atbildību attiecībā uz tās pieņemto lēmumu par darbību starptautiskā miera un drošības uzturēšanai vai atjaunošanai. Tajā pašā laikā iepriekšējās pašaizsardzības popularitāti veicina ANO Drošības padomes nespēja atsevišķos gadījumos operatīvi reaģēt uz miera vai drošības apdraudējumiem, kā arī bažas par tās atsevišķo lēmumu politisko raksturu un selektivitāti. 2019. gada februārī Minhenes drošības konferences vadītājs V. Išingers (*W. Ischinger*) ir atzinis, ka ideja par starptautisku kārtību, kas balstīta uz kopīgiem noteikumiem un sakārtotu globālo struktūru, šobrīd ir vāji uzturama, jo sāncensība starp pasaules lielvarām izpaužas arvien spilgtāk.² Arī ANO ģenerālsekretārs 2005. gadā vērsa uzmanību uz vienprātības trūkumu jautājumā par to, kad un kā var lietot spēku starptautiskā miera un drošības aizsardzībai, un uzsvēra, ka pēdējos gados valstu starpā radās būtiskas nesaskaņas jautājumā – vai valstīm ir tiesības uz apsteidzošo spēka lietošanu pašaizsardzībai no

² Minhenes drošības konferences vadītājs: Eiropai ir jāsaprot, ka bruņošanās sacensībai. 15.02.2019. TVNET/ DIENA. Iegūts no: <https://www.diena.lv/raksts/pasaule/eiropa/minhenes-drosibas-konferences-vaditajs-eiropai-ir-jasagatavoja-brunosanas-sacensibai-14214467> [sk. 22.05.2019.]

neizbēgamiem draudiem, kā arī vai tām ir tiesības preventīvai militārā spēka lietošanai paš aizsardzībai no potenciāliem vai attālinātiem draudiem.³

Tādējādi, ievērojot tiesību pozitīvistu piedāvātās sašaurinātās interpretācijas nepilnības un pētnieku vidū pastāvošo viedokļu daudzveidību, valstis atšķirīgi un brīvi tulko ANO Statūtu 51. pantu, kas savukārt rada lielākus draudus starptautiskajam mieram un drošībai nekā mūsdienās jau neizbēgamā atkāpšanās no tradicionālās sašaurinātās ANO Statūtu 51. panta interpretācijas. Promocijas darbā tiek izskatīts spēka lietošanas jautājums, ievērojot starptautiskās dzīves mūsdienu objektīvo realitāti un attīstību un zinātniskajā literatūrā valdošos daudzveidīgos un pretrunīgos viedokļus. Promocijas darbā tiek noskaidrota iepriekšējās paš aizsardzības doktrīnas atbilstības pakāpe starptautiskajām tiesībām, kas ļauj sniegt tai adekvātu novērtējumu un priekšlikumus iespējamiem uzlabojumiem starptautiskajā regulējumā.

Darba aktualitāti pamato arī tas, ka līdz šim promocijas darba jautājums nacionālajā literatūrā nav ticis plaši atspoguļots. Šajā darbā pētnieku viedokļi par iepriekšējās paš aizsardzības tiesību izmantošanas tiesiskumu un atsevišķi valstu iepriekšējās paš aizsardzības izmantošanas gadījumi tiek aplūkoti laika posmā no 1945. gada līdz 2018. gada septembrim, lielāku uzmanību pievēršot pēdējiem divdesmit gadiem.

Ievērojot iepriekšējās paš aizsardzības koncepciju atbalstošo pētnieku un valstu skaita palielināšanos autore prognozē ANO darba grupas izveidošanu šī jautājuma izskatīšanai un risinājumu rašanai, jo daudzveidīgās pieejas rada lielākus draudus starptautiskajam mieram un drošībai nekā paš aizsardzības tiesību izmantošanu skaidrojoša un patvaļīgu šīs tiesības izmantošanu ierobežojoša dokumenta pieņemšana. Tā kā neviena valsts, tajā skaitā arī Latvija, neeksistē atsevišķi un izolēti no visas pasaules, daudzveidīgu pieeju pastāvēšana

³ Report of the Secretary – General. In larger freedom: towards development, security and human rights. 21.03.2005. General Assembly. A/59/2005, §122, 124. Available from: <http://undocs.org/A/59/2005> [viewed 18.06.2016.].

rada apdraudējumu nacionālai drošībai. Promocijas darbam ir praktiska nozīme tālākā valstu rīcības, kas pamatota ar iepriekšējās pašaizsardzības tiesību izmantošanu, analīzē un nacionālās nostājas formulēšanā. Promocijas darbs var būt arī pamats turpmākai spēka lietošanas regulējuma attīstībai nacionālā un starptautiskā līmenī, jo autore gan izsaka priekšlikumus nacionālajā normatīvajā regulējumā konstatēto nepilnību novēršanai un tā pilnveidošanai, ievērojot prognozējamās izmaiņas starptautiskajā regulējumā, gan piedāvā ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas projektu konstatēto problēmu risināšanai. Autore piedāvā arī ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas projektu konstatētās Ģenerālās asamblejas 1974. gada rezolūcijas Nr. 3314 “Agresijas definīcija” nepilnības, kuru raksturo pašreiz Ukrainā notiekošais bruņotais konflikts, novēršanai. Promocijas darbs vienlaikus dot iespēju jebkuram tā lasītājam labāk izprast valsts iepriekšējās pašaizsardzības būtību, tās pozitīvos un negatīvos aspektus.

Pētījuma novitāte izpaužas gan daudzu pētnieku atšķirīgo viedokļu un priekšlikumu apkopojumā, padziļinātā izpētē un vispusīgā analīzē, ievērojot dabiskās un tiesību pozitīvistu skolas sāncensību, gan valstu atšķirīgās prakses izvērtēšanā, kas kopumā dod iespēju rast mūsdienu apstākļiem atbilstošus ieteikumus un sniegt to juridisko pamatojumu. Līdz šim Latvijā šis jautājums ir pētīts maz, nepamatoti nepievēršot tam atbilstošu uzmanību, jo mūsdienās situācija ir būtiski mainījiesies salīdzinājumā ar 1945. gadu, kad tapa ANO Statūti. Rodas jauni apdraudējumi, kas pamato nepieciešamību pārskatīt tradicionālo ANO Statūtu normu saturu izpratnē.

Novitāte izpaužas arī ierosinātajos konstatēto problēmu risinājumos ANO Ģenerālās asamblejas rezolūciju veidā, piedāvājot to projektu saturu, kas līdz šim Latvijā nav ticis darīts. Abi rezolūciju projekti ir izstrādāti, ievērojot ne tikai starptautiskās sabiedrības, bet arī Latvijas intereses maksimāli mazināt patvaļīgas spēka izmantošanas iespēju valstu savstarpējās attiecībās.

Pētījuma mērķis ir, pētot un analizējot valsts pašaizsardzību no citas valsts bruņotā uzbrukuma un ar šo tiesību izmantošanu pamatotā preventīvā kara daudzveidīgo un pretrunīgo teoriju (zinātniskajā literatūrā izteikto atziņu) un praksi, formulēt priekšnosacījumus, kas valstij dotu tiesības izmantot spēku pašaizsardzībai, kā arī izstrādāt ieteikumus konstatēto nepilnību novēršanai starptautiskā un nacionālā līmeņa regulējumā.

Šī mērķa sasniegšanai ir izvirzīti šādi uzdevumi:

1. Sniegt ieskatu kara kā sociālā fenomena saturā un kara jēdziena lietošanā nacionālajā regulējumā.

2. Skaidrot spēka lietošanas principa tiesiskā regulējuma būtību.

3. Aplūkot valsts pašaizsardzības tiesību no citas valsts uzbrukuma tiesiskā regulējuma vēsturisko attīstību, analizējot to būtību, tiesību doktrīnās paustos atšķirīgos un pretrunīgos viedokļus un praktiskās piemērošanas gadījumus.

4. Izpētīt ar pašaizsardzības tiesību izmantošanu pamatoto preventīvās pašaizsardzības (preventīvā kara) un apsteidzošās pašaizsardzības vēsturisko attīstību, analizējot to būtību un praktiskās piemērošanas gadījumus.

5. Veikt iepriekšējās pašaizsardzības un agresijas salīdzinošo apskatu.

6. Formulēt priekšnosacījumus tiesiskai pašaizsardzības izmantošanai un piedāvāt risinājumus izpētes laikā identificētiem problēmjautājumiem.

Pētījuma objekts ir bruņota spēka izmantošana pašaizsardzībai starptautiskajās publiskajās attiecībās starp valstīm.

Pētījuma priekšmets – preventīvā kara koncepcijas pamatošanai izmantotais starptautiskais tiesiskais regulējums.

Pētījuma jautājumi

1. Kādos gadījumos preventīvā kara koncepcija ir atzīstama par tiesisku valstu savstarpējās attiecībās?

2. Kādi ir mūsdienu situācijai atbilstoši tiesiskās pašaizsardzības izmantošanas priekšnosacījumi?

Izmantoto metožu raksturojums

Promocijas darbā tika izmantotas vispārējās zinātniskās pētījuma metodes (vēsturiskā metode, analītiskā metode, salīdzinošā metode, induktīvā un deduktīvā metode) un tiesību normu tulkošanas (interpretācijas) metodes (gramatiskā (filoloģiskā), vēsturiskā, sistēmiskā un teleoloģiskā (jēgas un mērķa) metode).

Vēsturiskā metode tika izmantota, lai izprastu pētāmās tēmas attīstības dinamiku vēsturiskā aspektā. Padziļināti izpētīta literatūra par apskatāmo jautājumu ar tā vēsturiskās attīstības analīzi.

Analītiskā metode tika izmantota, pētot spēka lietošanas, pašaizsardzības tiesību un ar to saistītā preventīvā kara tiesisko dabu un piemērošanas praksi. Analītiskā metode ir izteikto secinājumu, vērtējumu un priekšlikumu pamatā.

Salīdzinošā metode tika izmantota, pētot pretrunīgos zinātniskos viedokļus un valstu praksi. To salīdzināšanas un kritiskās analīzes rezultātā, ievērojot pētījuma mērķi, tika piedāvāti kompromisa risinājumi.

Induktīvā un deduktīvā metode tika izmantota, lai pētītu procesu būtību visos zinātniskās izpētes līmeņos un secīgi virzītu pētījumu uz tajā izvirzītā mērķa sasniegšanu. Induktīvās metodes izmantošanas procesā tika noskaidroti gan iespējamie situāciju modeļi, gan konkrēti iepriekšējās pašaizsardzības gadījumi, to novērtējums no starptautiskās sabiedrības un pētnieku puses. To apkopošanas rezultātā radīti vispārīgi atzinumi par spēka lietošanas pašaizsardzībai tiesiskuma priekšnosacījumiem. Deduktīvās metodes izmantošanas procesā no vispārinājumiem un teorētiskajām atziņām tika izdarīti individuāla rakstura slēdzieni.

Analizējot ANO Statūtu 51. pantu, tika izmantotas arī tādas tiesību normu tulkošanas metodes (interpretācijas metodes) kā gramatiskā, vēsturiskā, teleoloģiskā un sistēmiskā. Ar gramatiskās (filoloģiskās) interpretācijas metodes palīdzību tika noskaidrota ANO Statūtu 51. panta jēga no valodnieciskā viedokļa, vērtējot tā autentiskās angļu, franču un krievu versijas, kā arī ievērojot tā tulkojumu latviešu valodā. Ar vēsturiskās metodes palīdzību tika noskaidroti ANO Statūtu autoru mērķi, kurus tie vēlējās sasniegt projekta izstrādes laikā.

Promocijas darbā tika vērtēta paražu tiesību nozīme valsts paš aizsardzības tiesību izmantošanā mūsdienās un ar sistēmiskās metodes palīdzību tika noskaidrota ANO Statūtu 51. pantā minēto paš aizsardzības tiesību būtība saistībā ar paražu tiesībās pastāvošiem noteikumiem un ANO Statūtu 2. panta ceturtajā daļā iekļauto vispārējo spēka vai to draudu lietošanas aizliegumu. Savukārt ar teleoloģisko (jēgas un mērķa) interpretācijas metodi tika noskaidrota tiesību normas jēga, pamatojoties uz lietderīgu un taisnīgu mērķi (valsts pastāvēšana), kas ar ANO Statūtu 51. pantu ir jāsasniedz. Ievērojot šī panta mērķi, tiek izvirzīti priekšlikumi konstatēto problēmjaudājumu risināšanai.

Literatūras un tiesību avotu apskats

Pētījumi par promocijas darba jautājumu līdz šim netika plaši atspoguļoti mūsdienu Latvijas pētnieku publikācijās. Ar promocijas darba jautājumu saistītās problēmas apskatīja profesore I. Ziemeles⁴ un M. Lejnietks, E. Broks un I. Tralmaka⁵ “Jurista Vārdā” publicētajos rakstos. ANO Statūtu 51. panta satura

⁴ Ziemeles, I. 01.04.2003. Irākas krīze. Vai izaicinājums starptautiski tiesiskajai kārtībai. *Jurista vārds*, Nr.13(271). Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk.10.07.2018.].

⁵ Lejnietks, M., Broks, E. un Tralmaka, I. 11.03.2014. Krievijas iebrukums Ukrainā: starptautisko tiesību aspekti. *Jurista vārds*, Nr.10 (812). Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk. 10.07.2018.].

interpretāciju paš aizsardzības jautājuma kontekstā savā grāmatā apskatīja profesors J. Bojārs⁶.

Promocijas darbā izmantoti tādu ārvalstu pētnieku kā F. Džesejs (*P. Jessup*), J. Braunlijs (*I. Brownlie*), J. Dinšteins (*Y. Dinstein*), E. Davids (*Э. Давид*), R. Kolbs (*R. Kolb*), B. Sima (*B. Simma*), A. Randelzhofers (*A. Randelzhofer*), A. Kaseze (*A. Cassese*), K. Tomuščats (*C. Tomuschat*), K. Greja (*C. Gray*), M. Šovs (*M. Shaw*), N. Lubels (*N. Lubell*), O. Čāčters (*O. Schachter*), D. Grins (*J. Green*), M. Njutons (*M. Newton*), M. Ndulo (*M. Ndulo*), K. Grinvuds (*C. Greenwood*), Š. Merfijs (*S. Murphy*), M. Glenons (*M. Glennon*), D. Kamerhofers (*J. Kammerhofer*), S. Aleksandrovs (*S. Alexandrov*), D. Ohlins (*J. Ohlin*), M. Alders (*M. Alder*), P. Malančuks (*P. Malanczuk*), D. Mursviks (*D. Murswiek*), M. Makdugals (*M. McDougal*), K. Mulers (*K. Mueller*), A. Sofaers (*A. Sofaer*), V. Tafts (*W. Taft*), E. Arends (*A. Arend*), M. Biduna (*M. Bydoon*) un G. Alons (*G. Al-Own*), R. Vairinens (*R. Vayrynen*) u. c. darbiem.

Promocijas darbā izmantoti ANO Statūti, konvencijas, Drošības padomes un Ģenerālās asamblejas rezolūcijas, ģenerālā sekretāra un speciālo darba grupu ziņojumi, ANO Starptautiskās tiesas spriedumi un konsultatīvie slēdzieni, līgums par Eiropas Savienību (Lisabonas līgums), ASV politikas plānošanas dokumenti, kā arī nacionālā līmeņa politikas plānošanas dokumenti un normatīvie akti.

Promocijas darba rezultātu aprobācija

Promocijas darba pamattēzes ir izklāstītas zinātniskās publikācijās par pētāmo tēmu un aprobētas zinātniskajās konferencēs. Promocijas darba autore piedalījās ar mutiskiem referātiem starptautiskajās zinātniskajās konferencēs.

⁶ Bojārs, J. 2007. *Starptautiskās publiskās tiesības* III. Rīga: Zvaigzne ABC, 140.–145.

1. 2014. gada 26.–28. novembrī dalība Rīgas Stradiņa universitātes piektajā starptautiskajā starpnozaru zinātniskajā konferencē “*Society, Health, Welfare*” ar mutisku referātu “*War and society*”.

2. 2015. gada 25. martā dalība Rīgas Stradiņa universitātes starptautiskajā studentu konferencē “*Health and Social Sciences 2015*” ar mutisku referātu “*Measures of prevention of threat to the peace*”.

3. 2015. gada 3.–5. septembrī dalība starptautiskajā juridiskajā konferencē “*Critical Legal Conference 2015 “Law, Space and the Political”*” Vroclavā Polijā ar mutisku referātu “*Preemptive and preventive self-defense*”.

4. 2015. gada 11. decembrī dalība Baltijas Starptautiskās akadēmijas, Rīgas Stradiņa universitātes, Daugavpils Universitātes un Sedeļces Dabaszinātņu un humanitāro zinātņu universitātes (*Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach*) rīkotajā IV starptautiskajā zinātniski praktiskajā konferencē “*Transformational Processes in Law, Regional Economics and Economic Policies: Topical Economic, Political and Legal Issues*” ar referātu “Preventīvā kara nošķiršana no agresijas: tiesiskās problēmas”.

5. 2016. gada 22. aprīlī dalība Latvijas Zinātņu akadēmijas starptautiskajā konferencē “*25 Years of renewed Latvia, Lithuania and Estonia: Experience of the Baltic States in Europe*” ar mutisku referātu “*Anticipatory War and UN Charter Article 51*”.

6. 2016. gada 23.–25. novembrī dalība Rīgas Stradiņa universitātes 6. starptautiskajā starpnozaru zinātniskajā konferencē “*Society. Health. Welfare*” ar mutisku referātu “*Conditions for the Lawful Exercise of the Right of Self-defence in International Law*”.

7. 2017. gada 6.–7. aprīlī dalība Daugavpils Universitātes 59. starptautiskajā zinātniskajā konferencē ar mutisku referātu “*Legal framework of the use of armed force in international law*”.

8. 2017. gada 8. decembrī dalība Baltijas Starptautiskās akadēmijas, Rīgas Stradiņa universitātes, Daugavpils Universitātes un Sedelces Dabaszinātņu un humanitāro zinātņu universitātes (*Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach*) rīkotajā VI starptautiskajā zinātniski praktiskajā konferencē “*Transformational Processes in Law, Regional Economics and Economic Policies: Topical Economic, Political and Legal Issues*” ar mutisku referātu “Valstu tiesību uz paš aizsardzību robežas starptautiskajās tiesībās”.

9. 2018. gada 20.–12. oktobrī dalība Rīgas Stradiņa universitātes 7. starptautiskajā starpnozaru konferencē “*Society. Health. Welfare*” ar mutisku referātu “*The legal commencement of an armed attack*”.

10. 2018. gada 7. decembrī dalība Baltijas Starptautiskās akadēmijas, Rīgas Stradiņa universitātes, Daugavpils Universitātes un Sedelces Dabaszinātņu un humanitāro zinātņu universitātes (*Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach*) rīkotajā VII starptautiskajā zinātniski praktiskajā konferencē “*Transformational Processes in Law, Regional Economics and Economic Policies: Topical Economic, Political and Legal Issues*” ar mutisku referātu “Valsts paš aizsardzības tiesību izmantošanas ilgums”.

Promocijas darba autore ir sagatavojusi tēzes starptautisko konferenču tēžu krājumos.

1. Upeniece V. 2015. Preemptive and preventive self-defense. In: *Critical Legal Conference 2015 “Law, Space and the Political” University of Wroclaw, Poland – 3-5 September 2015. Book of Streams and Abstracts.* Uniwersytet Wroclawski, 51.

2. Upeniece V. 2015. Measures of prevention of threat to the peace. In: *Rīga Stradiņš University International Student Conference “Health and Social Sciences” 2015. Abstracts of Social Sciences.* Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 31.–33. Available from: <https://isc.rsu.lv/uploads/past-conf/2015/social-abstracts-2015.pdf> (ISBN 978-9934-8516-3-6).

Promocijas darba autore ir sagatavojusi publikācijas starptautiskos zinātniskos izdevumos.

1. Upeniece V. 2016. War and society. In: *5th International Interdisciplinary Scientific Conference "Society. Health. Welfare."*. Parc d'activités de Courtabœuf: EDP Sciences (included in the database: SHS Web of Conferences 30), 00009, 1.–5. Available from: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2016/09/shsconf_shw2016_00009/shsconf_shw2016_00009.html

2. Upeniece V. 2016. Preventīvā kara nošķiršana no agresijas: tiesiskās problēmas. No: *Zinātnisko rakstu krājums pēc IV starptautiskās zinātniski praktiskās konferences "Transformācijas process tiesībās, reģionālajā ekonomikā un ekonomiskajā politikā: ekonomiski-politisko un tiesisko attiecību aktuālās problēmas"*. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija, 258.–263. ISBN 978-9984-47-108-2. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/konf11122015.pdf>

3. Upeniece V. 2016. Anticipatory War and the UN Charter article 51. In: *25 Years of renewed Latvia, Lithuania and Estonia: Experience of the Baltic States in Europe. Materials of International Scientific Conference*. Riga: Latvian Academy of Science, Baltic Center for strategic Studies, 163.–170. ISBN 978-9934-8515-4-4.

4. Upeniece V. 2017. Legal framework of the use of force in international law. No: *Daugavpils Universitātes 59. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājuma B. daļa "Sociālās zinātnes"*. Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds "Saule", 106.–113., ISSN 2500-9842, ISSN 2500-9869, ISBN 978-9984-14-833-5, (included in the database: EBSCOhost). Iegūts no: https://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/978-9984-14-833-5_59_konf_kraj_B_Soc%20zin.pdf

5. Upeniece V. 2017. Nacionālās pašaizsardzības robežas starptautiskajās tiesībās. No: *Zinātnisko rakstu krājums pēc VI starptautiskās zinātniski*

praktiskās konferences “Transformācijas process tiesībās, reģionālajā ekonomikā un ekonomiskajā politikā: ekonomiski-politisko un tiesisko attiecību aktuālās problēmas”. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija, 362.–368., ISBN 978-9984-47-155-6. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/2017/sbornik08122017.pdf>

6. Upeniece V. 2018. Conditions for the lawful exercise of the right of self-defence in international law. In: *6th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare”*, Parc d’activités de Courtabœuf: EDP Sciences (included in the database: SHS Web of Conferences 40), 01008, 1.–7. Available from: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2018/01/shsconf_shw2018_01008/shsconf_shw2018_01008.html

7. Upeniece V. 2019. Valsts paš aizsardzības tiesību izmantošanas ilgums. No: *Zinātnisko rakstu krājums pēc VII starptautiskās zinātniski praktiskās konferences “Transformācijas process tiesībās, reģionālajā ekonomikā un ekonomiskajā politikā: ekonomiski politisko un tiesisko attiecību aktuālās problēmas”*. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija, 365.–369., ISBN 978-9984-47-162-4. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/2018/konf07122018.pdf>

8. Upeniece V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. 2019. gada jūlijā pieņemts publicēšanai Rīgas Stradiņa universitātes rīkotās konferences rakstu krājumā “7th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare””, Parc d’activités de Courtabœuf: EDP Sciences (will be included in the database: SHS Web of Conferences), 1.–7., kas tiks iekļauts ISI un Scopus datubāzēs.

Atsevišķi secinājumi tika aprobēti autores Rīgas Stradiņa universitātes 2015./2016. akadēmiskā gada rudens semestrī III studiju gada studentiem novadītā lekciju kursa “Starptautiskās humanitārās tiesības” un tā semināru ietvaros, 2015. gada 12. maijā nolasot lekciju “Latvijas Republikas valsts iekārta un institūcijas” Nacionālo bruņoto spēku Instruktoru skolas “Augstākā

instruktora kursa” kursantiem, kā arī recenzējot Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes maģistra studiju programmas “Tiesību zinātne” ietvaros sagatavotos maģistra darbus un vadot bakalaura un maģistra darbus.

Promocijas darba autore piedalījās 2016. gada 15. aprīļa seminārā “Kā publicēties augstas ietekmes recenzētos zinātniskos izdevumos?” Rīgas Stradiņa universitātē. Laika posmā no 2016. gada 26. oktobra līdz 3. novembrim darba autore apmeklēja lekcijas un piedalījās semināros Tartu (Igaunijā) Baltijas aizsardzības koledžā Starptautisko tiesību kursa ietvaros.

1. KARA JĒDZIENS UN TĀ IZMANTOŠĀNA NACIONĀLAJĀ REGULĒJUMĀ

Senā Grieķijā un Romā vēroja karu kā dabisku dzīves faktu – nožēlojamu, bet neizbēgamu. Vēsturiski karš tika izskaidrots ar sabiedrības un indivīdu savtības palielināšanos.⁷ Autore, izvērtējot izpratni par kara jēdziena saturu Grieķijā un Romā (apskatot Aristoteļa un Cicerona atziņas) un mūsu ēras pētnieku līdz XVII gadsimtam piedāvāto tā pilnveidošanu (apskatot Augustīna, Akvīnas Toma, F. de Vitoria un F. Suareza atziņas), atzīmē, ka tā laika darbos ir vērojams pamats tādu spēka lietošanas priekšnosacījumu attīstībai kā proporcionalitāte un prasība risināt strīdu no sākuma ar mierīgiem līdzekļiem.

XX gadsimtā Nirnbergas tribunāls norādīja, ka karš ir vienas valsts vai politiskās organizācijas izdarītā vardarbība pret citu, proti, karš ir politikas īstenošana, izmantojot vardarbību, jo kari ir strīdi, kas saistīti ar spēka lietošanu politisko vienību starpā, bet politiku, kas izraisa karus, veido cilvēki. Tādējādi no tribunāla secinājumiem izriet, ka kara tiesiskā vai prettiesiskā daba ir atkarīga no faktoriem, kas noteica tā sākšanu, proti, no nodoma un mērķa.⁸

Vērtējot jēdziena “karš” izmantošanu nacionālā līmeņa normatīvajos aktos un politikas plānošanas dokumentos, autore secina, ka Nacionālās drošības likuma⁹ 22. pants sniedz jēdziena “kara laiks” definīciju, proti, kara laiks iestājas, ja ārējais ienaidnieks ir izdarījis militāro iebrukumu vai citādi vērsies pret valsts neatkarību, tās konstitucionālo iekārtu vai teritoriālo integritāti.

⁷ Regan, R. J. 2013, *Just War Principles and Cases*. The Catholic University of American Press, Second edition, 3.

⁸ Historical Review of Developments relating to Aggression. 2003. New York: United Nations publication, 85.–86. Available from: <http://legal.un.org/cod/books/Historical-Review-Aggression.pdf> [viewed 12.03.2016.].

⁹ 29.12.2000. Nacionālās drošības likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 473/476.

Kaut gan Nacionālās drošības koncepcijā¹⁰ un Valsts aizsardzības koncepcijā¹¹ uzsvars tiek likts uz kolektīvo valsts aizsardzību, nacionālā līmeņa normatīvie akti pārsvarā regulē darbības individuālās valsts aizsardzības gadījumā, izņemot Nacionālās drošības likuma 8. panta pirmās daļas 7. punktu, kas nosaka NATO kolektīvās aizsardzības atbalsta pieprasīšanas kārtību militārā uzbrukuma gadījumā. Nacionālajā regulējumā un politikas plānošanas dokumentos nav minēta iespēja vērsties ANO Drošības padomē valsts apdraudējuma gadījumā, kas tomēr neliedz Latvijai nepieciešamības gadījumā vērsties ANO.

Atbilstoši Latvijas Republikas Satversmes 43. pantam Valsts prezidents pasludina karu uz Saeimas lēmuma pamata.¹² Analizējot Dānijas, Lietuvas Republikas un Igaunijas Republikas konstitūciju, autore secina, ka tās nesatur skaidru norādi uz kara pasludināšanu. Tomēr, autoresprāt, ir diskutējams viedoklis, ka šī norāde ir prettiesisks regulējums, kas neatbilst starptautisajām konvencijām, it īpaši 1928. gada Konvencijai par atteikšanos no kara kā nacionālās politikas instrumenta (Kelloga-Briāna miera pakts)¹³, un vēlāk paustais viedoklis par nepieciešamību grozīt Latvijas Republikas Satversmes 43. pantu, iekļaujot tajā paskaidrojošas norādes par jēdziena tvērumu.¹⁴ Autore

¹⁰ 27.11.2015. Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu: Latvijas Republikas Saeimas paziņojums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 233.

¹¹ 17.06.2016. Par Valsts aizsardzības koncepcijas apstiprināšanu: Latvijas Republikas Saeimas paziņojums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.117.

¹² 01.07.1993. Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums, pieņemta Satversmes sapulcē 1992. gada 15. februārī un stājas spēkā 1992. gada 7. novembrī. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 43.

¹³ Saeimas darba grupas Valsts prezidenta pilnvaru iespējamai paplašināšanai un ievēlēšanas kārtības izvērtēšanai 2016. gada 23. februāra sēdes videoieraksts. Latvijas Republikas Saeima. Iegūts no: http://cdn.tiesraides.lv/saeima.lv/20160223180603_saeima.lv.3_1 [sk. 28.02.2016.].

¹⁴ Ar priekšlikumiem grozīt Valsts prezidenta pilnvaras un ievēlēšanas kārtību noslēdz darba grupas diskusijas. 23.05.2017. *Jurista vārds*, Nr.22(976), priekšlikumu 7.3.1. apakšpunkts. Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk. 12.08.2018.].

vērš uzmanību, ka Hāgas 1907. gada III konvencija par karadarbības uzsākšanu¹⁵ joprojām ir spēkā un saistoša Latvijai paražu tiesību veidā.¹⁶ Savukārt no Briāna-Keloga miera pakta preambulas izriet, ka dalībvalstis būs tiesīgas uzsākt karu pret to valsti, kas atbalstīs nacionālās intereses uzsākot karu.¹⁷ Tādējādi nedz šis pakts, nedz citas konvencijas neierobežo tiesības uzsākt paš aizsardzības karu, to pasludinot.¹⁸ Un Latvijas Republikas Satversmes 43. panta satura paskaidrošana nav nepieciešama.

Turklāt pastāvošā prasība pasludināt karu pirms tā uzsākšanas ir vērtējama pozitīvi, jo tā dod iespēju agresijas upurim sagatavoties uzbrukuma atvairīšanai un šādā veidā samazināt agresijas negatīvās sekas savā teritorijā. Savukārt kara pasludināšana no agresijas upura puses nesniedz tam ievērojamus labumus, jo agresors jau ir informēts par atrašanos kara stāvoklī ar upura valsti.¹⁹

Tomēr, ievērojot kara pasludināšanas nozīmes mazsvarīgumu paš aizsardzības gadījumā, ja atkāroti tiks aktualizēts jautājums par kara pasludināšanas izslēgšanu no nacionālā regulējuma, autore piedāvā redakcionālā rakstura grozījumus Latvijas Republikas Satversmē, Nacionālās drošības likumā,

¹⁵ 18.10.1907. Convention (III) relative to the Opening of Hostilities: international agreement. Available from: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/190?OpenDocument> [viewed 15.03.2016.].

¹⁶ Upeniece, V. 2016. Anticipatory war and UN Charter Article 51. Riga: Latvian Academy of Sciences Baltic Center for Strategic Studies, 167–168.

¹⁷ 27.08.1928. Renunciation of war as an instrument of national policy: international agreement. Available from: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp [viewed 15.03.2016.].

¹⁸ Upeniece, V. 2016. Anticipatory war and UN Charter Article 51. Riga: Latvian Academy of Sciences Baltic Center for Strategic Studies, 167–168.; Upeniece, V. 2018. Conditions for the lawful exercise of the right of self – defence in international law. “6th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””. Parc d’activités de Courtabœuf: EDP Sciences (SHS Web of Conferences 30), 01008, 1. Available from: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2018/01/shsconf_shw2018_01008.pdf [viewed 14.08.2018.].

¹⁹ Давид, Э. 2011. *Принципы права вооружённых конфликтов*. Москва: МКК, 119–120.

Ministru kabineta iekārtas likumā, Karatiesu likumā (sk. grozījumu redakcijas Nobeiguma nacionālajam regulējumam veltītās rindkopas 2. punktā).

Saeimas Juridiskā komisija atzina par novecojušu Latvijas Republikas Satversmes 44. panta formulējumu par iespēju spert militārās aizsardzības soļus, “ja kāda cita valsts Latvijai pieteikusi karu vai ienaidnieks uzbrūk Latvijas robežām”, ievērojot pēdējā laikā notikušo hibrīdkara izpausmju izplatību.²⁰ Tomēr, autoresprāt, pantā nevarēs aptvert visus Juridiskās komisijas minētos hibrīdkara elementus (propagandu, sabiedrības sašķelšanu, sociālās nevienlīdzības veicināšanu), jo, autoresprāt, bruņotā spēka izmantošana (uzsākot pašaizsardzības karu) nebūs proporcionāla atbilde uz tādiem hibrīdkara elementiem, kas nav saistīti ar militārā rakstura darbībām vai kaitējumu kritiskai infrastruktūrai.

Kopumā no Nacionālās drošības likuma normām izriet, ka kara pasludināšana un bruņotā spēka lietošana ir iespējama valsts pašaizsardzībai un regulējums nosaka detalizētu rīcību gadījumā, ja valsts ir cietusi no bruņota uzbrukuma. Tajā pašā laikā atbilstoši Nacionālās drošības likuma 22. panta sestā daļai kara laiks iestājas, ja “[..] ārējais ienaidnieks [..] citādi vērsies pret valsts neatkarību, tās konstitucionālo iekārtu vai teritoriālo integritāti”. Autoresprāt, šī redakcija neierobežo lēmuma pieņemšanu par karam atbilstošu rīcību tikai ar ienaidnieka faktisko militāro iebrukumu, jo “citāda vēršanās” ir norādīta kā vēl viens pamats kara laika atzīšanai.

Saskaņā ar likuma “Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli” 11. panta pirmo daļu izņēmuma stāvokli pasludina, ja valsti apdraud ārējais ienaidnieks vai valstī vai tās daļā ir izcēlušies vai draud izcelties iekšējie nemieri,

²⁰ Ar priekšlikumiem grozīt Valsts prezidenta pilnvaras un ievēlēšanas kārtību noslēdz darba grupas diskusijas. 23.05.2017. *Jurista vārds*, Nr. 22(976), priekšlikumu 7.3.2. apakšpunkts. Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk. 12.08.2018.].

kas apdraud demokrātisko valsts iekārtu.²¹ Atbilstoši Mobilizācijas likuma 3. pantam izņēmuma stāvokļa laikā var izsludināt tikai daļēju mobilizāciju. Savukārt kara gadījumā var izsludināt vispārējo mobilizāciju.²² Tomēr gadījumā, kad “valsti apdraud ārējais ienaidnieks” (likuma “Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli” 11. panta pirmās daļas 1. punkts), var rasties nepieciešamība laikus apsvērt iespēju izsludināt vispārējo mobilizāciju, ko pašreiz ierobežo iepriekš aprakstītais tiesiskais regulējums. Tādēļ autore ierosina veikt attiecīgo grozījumu Latvijas Republikas Mobilizācijas likumā (skat. grozījuma redakciju Nobeiguma nacionālajam regulējumam veltītās rindkopas 3. punktā).

Kopumā vērtējot nacionālo regulējumu un politikas plānošanas dokumentos norādītās kaimiņvalsts (kas tiek uzskatīta par potenciālo apdraudējuma avotu) militārās spējas, jānorāda, ka pašreiz ir pamatoti izvēlēta dalība NATO kā nozīmīgs drošības garants. Tomēr, ievērojot pētnieku un atsevišķu valstu vidū pastāvošo tendenci arvien aktīvāk atbalstīt paplašināto ANO Statūtu 51. panta interpretāciju, grozījumi nacionālajos normatīvajos aktos, kas viennozīmīgi uzsvērs sašaurināto burtisko ANO Statūtu 51. panta interpretāciju, autoresprat, nākotnē nav ieteicami.

Vienlaikus autore nekonstatē bruņota spēka lietošanas regulējuma nacionālajā līmenī neatbilstību pašreizējam starptautiskajam regulējumam, kuru apskata turpmākajās nodaļās.

²¹ 27.03.2013. Likums “Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli”: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 61, 4. panta otrā daļa.

²² 18.06.2002. Mobilizācijas likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 91, 3. pants

2. BRUŅOTA SPĒKA LIETOŠANAS TIESISKAIS REGULĒJUMS

1899. un 1907. gada Hāgas miera konferenču laikā notika pirmie nopietnie starpvalstu mēģinājumi ierobežot kara uzsākšanu. Saskaņā ar Hāgas 1907. gada III konvenciju par karadarbības uzsākšanu karadarbība nevar tikt uzsākta bez iepriekšējas nedivdomīgas brīdināšanas par to, motivētas kara pasludināšanas vai attiecīga ultimāta.²³ Šī konvencija šķietami nonāk pretrunā ar ANO Statūtu 2. panta 4. punktu, kas nosaka dalībvalstīm pienākumu savās starptautiskajās attiecībās atturēties no spēka draudiem vai tā lietošanas.²⁴ Tomēr Nirnbergas tribunāls ir atzinis, ka Hāgas 1907. gada konvencijas par saistošām paražu tiesībām.²⁵

Attiecībā uz nelikumīgu agresīvu karu Nirnbergas tribunāls atsaucās uz Briāna-Keloga paktu, uzsverot, ka valsts var izmantot bruņotu spēku, lai aizstāvētos no agresijas un var apbruņoties, lai spētu to izdarīt, pie nosacījuma, ka tai nav agresīva nodoma vai mērķa. Jo pasaule nav nonākusi līdz tādām civilizācijas attīstības stāvoklim, kad varētu droši aizliegt karu jebkādos apstākļos un situācijās.²⁶

1945. gada 26. jūnijā Sanfrancisko konferencē parakstītajos ANO Statūtos arī tika iekļauts spēka lietošanas aizliegums. Kopš tā pieņemšanas brīža

²³ 18.10.1907. Convention (III) relative to the Opening of Hostilities: international agreement. Available from: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/190?OpenDocument> [viewed 15.03.2016.].

²⁴ Upeniece, V. 2016. Anticipatory war and UN Charter Article 51. Riga: Latvian Academy of Sciences Baltic Center for Strategic Studies, 168.

²⁵ 01.10.1946. International Military Tribunal at Nuremberg, Case of the Major War Criminals, Official Documents, Vollume I, Nuremberg, Germany, 1947, 253.–254. Available from: https://www.loc.gov/r/rfd/Military_Law/pdf/NT_Vol-I.pdf [viewed 15.03.2016.].

²⁶ Historical Review of Developments relating to Aggression. 2003. New York: United Nations publication, 87.–88. Available from: <http://legal.un.org/cod/books/HistoricalReview-Aggression.pdf> [viewed 12.03.2016.].

jebkura spēka lietošana var būt tiesiska tikai gadījumā, ja tā pamatota ar Statūtu mērķiem vai izņēmumiem:

1) Drošības padome var pilnvarot kolektīvās aizsardzības operācijas (39. pants);

2) dalībvalstīm ir tiesības lietot bruņotu spēku paš aizsardzībai (51. pants);

3) trešais izņēmums ir novecojis (53. un 107. pantā).²⁷

Jāatzīmē, ka ANO Statūtu 51. panta interpretāciju ietekmē Drošības padomes darbības efektivitāte. Šis jautājums ir apskatīts nākamajā apakšnodaļā.

2.1. ANO Drošības padomes darbība kolektīvās aizsardzības nodrošināšanā

ANO tika izveidota kā globāla kolektīvās drošības organizācija agresijas apturēšanai ar saskaņotu dalībvalstu rīcību. Drošības padome tika apveltīta ar primāru atbildību par starptautisko mieru un drošību, piešķirot sekundāru lomu vai līdzatbildības lomu Ģenerālajai asamblejai ar tās vispārējām pilnvarām diskutēt un pieņemt rekomendācijas.²⁸ Mūsdienās Drošības padome realizē ne tikai izpildvaru, bet arī likumdevēja un tiesu varu.²⁹ Pēckara laikā šāds varas sadalījums kļuva neefektīvs politiskās situācijas dēļ un pēkšņas dalībvalstu skaita palielināšanas rezultātā. Tādēļ Ģenerālā asambleja sāka uzņemties vadošo lomu organizācijā, ³⁰ 1950. gada 3. novembrī pieņemot rezolūciju Nr. 377A "Vienošanās par mieru", kurai atbilstoši, ja Drošības padome vienprātības

²⁷ Kolb, R. 2010. *An Introduction to the Law of the United Nations*. Oregon: Oxford and Portland, 64.

²⁸ Simma, B. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I. New York: Oxford University Press, 443.–444.

²⁹ Bydoon, M. and Al-Own, G. M. S. 2017. The Legality of the Security Council Powers Expansion. *International Journal of Humanities and Social Science*, ISSN 2221-0989, Volume 7, Nr. 4, 220. Available from: https://www.ijhssnet.com/journals/Vol_7_No_4_April_2017/24.pdf [viewed 03.02.2018.].

³⁰ Simma, B. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I. New York: Oxford University Press, 444.

trūkuma dēļ piecu pastāvīgo locekļu vidū nespēs veikt tās pamatuzdevumu, Ģenerālā asambleja nekavējoties risinās situāciju.³¹ Tā kā Drošības padomes pilnvaru pārņemšana ir pretrunā ar ANO Statūtiem, šāda Ģenerālās asamblejas rīcība vēlāk tika skaidrota kā vēlme vērst uzmanību, ka nepieciešamības gadījumā tā var ieteikt kolektīvo pasākumu veikšanu, tajā skaitā spēka lietošanu.³² Šis neveiksmīgais mēģinājums uzņemties atbildību var nozīmēt gan zināmu stabilizāciju lomu sadalījuma jautājumā, gan tikai mierīgu posmu abu institūciju pastāvēšanā, kas var mainīties, ievērojot organizācijas dinamisku attīstību.³³

Autoresprāt, Kosovas krīze ir viena no situācijām, kura varētu tikt veiksmīgi atrisināta, ja Drošības padome savlaicīgi pieņemtu atbilstošus lēmumus. Arī notikumi Krimā un Sevastopolē laika periodā no 2014. gada 1. marta līdz 21. martam, kas norāda uz labi plānotas militāri politiskās operācijas izpildi, veiksmīgi izmantojot nestabilitāti Ukrainas iekšpolitiskajā situācijā,³⁴ netika nosodīti no Drošības padomes puses. Tādēļ Ģenerālā asambleja, uzņemoties iniciatīvu, 2014. gada 27. martā pieņēma rezolūciju Nr. 68/262,³⁵ atzīstot Ukrainas teritoriālo integritāti un nedalāmību un aicinot starptautiskās organizācijas, aģentūras un valstis neatzīt Krimas Autonomās Republikas un

³¹ 03.11.1950. The General Assembly resolution 377A. The „Uniting for Peace” resolution. Available from: [http://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A\(v\).pdf](http://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A(v).pdf) [viewed 01.02.2017.].

³² Tomuschat, C. 2011. United for Peace. United Nations Audiovisual Library of International Law. Available from: <http://legal.un.org/avl/ha/ufp/ufp.html> [viewed 01.02.2017.].

³³ Simma, B. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I. New York: Oxford University Press, 444.–445.

³⁴ Lakimenko, I. and Pachkov, M. 2014. Le conflit Ukraino-Russe vu de Kiev. *I.F.R.I./Politique etrangere*, 2, Eté, 85. Disponible en ligne a l’adresse: <http://www.cairn.info/revue-politique-etragere-2014-2-page-81.htm> [reg. 21.02.2016.].

³⁵ Backing Ukraine’s territorial integrity, UN Assembly declares Crimea referendum invalid. 24.03.2014. *UN News*. Available from: <https://news.un.org/en/story/2014/03/464812-backing-ukraines-territorial-integrity-un-assembly-declares-crimea-referendum> [viewed 20.02.2016.].

Sevastopoles pilsētas statusu, kas balstās uz 2014. gada 16. marta referenduma rezultātiem³⁶. Savukārt ANO Drošības padomes pieņemtās divas rezolūcijas attiecībā uz notikumiem Ukraina³⁷ nav veicinājušas situācijas izmaiņu pozitīvā virzienā.

Neapšaubāmi, ja ANO nav savu uzdevumu augstumos, vainojamas dalībvalstis un starptautisko tiesību un institūciju sistēma darbosies tik efektīvi, cik dalībvalstis to vēlēšies.³⁸ Tomēr nav atstājams bez ievērības arī reālistisks situācijas novērtējums, atbilstoši kuram ANO Statūtos paredzētais miera nodrošināšanas mehānisms, pateicoties Krievijas, ASV, Lielbritānijas, Francijas un Ķīnas veto tiesībām Drošības padomē, praksē spēj darboties tikai retos gadījumos, kad konfliktā nav iesaistītas šīs valstis vai to intereses.³⁹ Kaut gan ANO Statūtu 24. panta otrajā daļā ir noteikts pienākums Drošības padomei pildīt tās uzdevumus atbilstoši Apvienoto Nāciju mērķiem un principiem, vienmēr pastāvēs risks, ka lēmumu pieņemšana balstīsies uz varas un politiskajiem aspektiem, atklājot atšķirīgas intereses, aprēķinus un pamatojumus, kuri saskanēs ar atsevišķu valstu iekšējās drošības interesēm, nacionālās varas ietekmes un prestiža celšanu.⁴⁰ Arī G. Reire, padziļināti izvērtējot ANO darbību un tās

³⁶ 27.03.2014. The General Assembly resolution A/RES/68/262. Territorial integrity of Ukraine. Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262 [viewed 20.02.2016.].

³⁷ UN Documents for Ukraine: Security Council Resolutions. Available from: [http://www.securitycouncilreport.org/un-documents/search.php?IncludeBlogs=10&limit=15&tag="Security Council Resolutions"&AND="Ukraine"&ctype=Ukraine&rtype=Security Council Resolutions&cbtype=Ukraine](http://www.securitycouncilreport.org/un-documents/search.php?IncludeBlogs=10&limit=15&tag=) [viewed 20.09.2018.].

³⁸ Ziemeļe, I. 01.04.2003. Irākas krīze. Vai izaicinājums starptautiski tiesiskai kārtībai. *Jurista Vārds*, Nr. 13 (271). Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk. 10.07.2018.].

³⁹ Lejnicks, M., Broks, E. un Tralmaka, I. 11.03.2014. Krievijas iebrukums Ukrainā: starptautisko tiesību aspekti. *Jurista Vārds*, Nr. 10 (812). Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk. 10.07.2018.].

⁴⁰ Upeniece, V. 2017. Legal framework of the use of force in international law. Proceedings of the 59th international scientific conference of Daugavpils University. Part B. Social sciences. Daugavpils Universitāte: Akadēmiskais apgāds "Saule", 111.–112. Available at: https://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/978-9984-14-833-5_59_konf_kraj_B_Soc%20zin.pdf [viewed 14.08.2018.].

rezultātus promocijas darbā “Apvienoto Nāciju Organizācijas nozīme starptautiskā miera un drošības uzturēšanā”, ir secinājusi, ka Drošības padomes spējas rīkoties ir tik lielas, cik to pieļauj pastāvīgās dalībvalstis.⁴¹ Savukārt S. Aleksandrovs pamatoti uzsvēra, ka valstu 51. panta interpretācijas robežas ir un būs proporcionālas Drošības padomes spējai efektīvi risināt tās kompetencē esošās attiecīgās situācijas.⁴²

Tādējādi, autoresprāt, jo biežāk atkārtosies miera apdraudējuma situācijas, ko Drošības padome nebūs spējīga savlaicīgi un veiksmīgi risināt, jo vairāk pieaugs ANO Statūtu 51. pantā paredzētās paš aizsardzības tiesības aktualitāte un tās izmantošanas interpretāciju daudzveidība.

2.2. Paš aizsardzības regulējums ANO Statūtos

ANO Statūtu autori cerēja, ka Drošības padome un citas atbilstošās ANO institūcijas novērsīs individuālo spēka lietošanu, tomēr vienlaikus viņi bija pietiekami realisti, lai atzītu, ka šāds mērķis var netikt sasniegts. Tādēļ Statūtos norādītas tiesības uz paš aizsardzību.⁴³

Lai norma efektīvi pildītu tās pamatuzdevumu, izņēmumam jābūt skaidri definētam (*exceptiones sunt strictissimae interpretationis*). Pēc B. Simmas domām, 51. panta uzbūve nepieļauj nekādus izņēmumus no 51. pantā noteiktā

⁴¹ Reire, G., 2010. *Apvienoto Nāciju Organizācijas nozīme starptautiskā miera un drošības uzturēšanā*. Promocijas darbs politikas zinātnes doktora zinātniskā grāda iegūšanai politikas zinātnes nozarē starptautiskās politikas apakšnozarē. Latvijas Universitāte, Sociālo zinātņu fakultāte, Politikas zinātnes nodaļa, 274. Iegūts no: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/5073> [sk. 14.08.2018.].

⁴² Alexandrov, S. A. 1996. *Self-Defense Against the Use of Force in International Law*. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 295.–296.

⁴³ Schachter, O. 1986. In Defense of International Rules on the Use of Force. *The University of Chicago Law Review*, ISSN 1939-859X, Volume 53:113, 126. Available from: <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lv/&httpsredir=1&article=4447&context=uclrev> [viewed 18.07.2018.].

aizlieguma, kas ir formulēts kā neapstrīdams apgalvojums.⁴⁴ Neskatoties uz šādu pārliecību, debates par 51. panta saturu neapstājas ne mirkli.

Pastāv viedoklis, ka ANO Statūtu 51. pantā izmantotais jēdziens “bruņotais uzbrukums” ir šaurāks par 2. panta ceturtajā daļā esošo jēdzienu “spēka lietošana vai to draudi” un tādēļ ne visiem 2. panta ceturtās daļas pārkāpumiem jābūt atdzītiem par bruņoto uzbrukumu.⁴⁵ ANO Starptautiskā tiesa lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” norādīja, ka nepieciešams nošķirt vissmagākās spēka lietošanas formas (tās, kas veido bruņoto uzbrukumu) no mazāk smagām spēka lietošanas formām.⁴⁶ Savukārt jēdzienu “bruņotais uzbrukums” Starptautiskā tiesa definēja kā “vissmagāko spēka lietošanas formu”,⁴⁷ neiegrimstot detaļās un neiedziļinoties jēdzienu skaidrošanā. A. Randelzhofers, analizējot zinātnieku izteiktos viedokļus, līdzīgi ANO Starptautiskai tiesai, atzīst, ka spēka lietošanai jāsasniedz salīdzinoši liels mērogs un jārada būtiska ietekme,⁴⁸ lai tā kļūtu par pamatu spēka lietošanai paš aizsardzībai.

Tomēr autore pauž viedokli, ka, tā kā ANO Statūti nesatur regulējumu attiecībā uz agresora lietotā spēka sliekšņiem, paš aizsardzības tiesību rašanos jābalsta nevis uz pārkāpēja lietotā spēka smaguma vērtēšanu un hipotētiska sliekšņa definēšanu, bet uz pārliecību, ka pārkāpēja spēka lietošana kā prettiesiska darbība jau rada tiesības uz paš aizsardzību. Savukārt pārkāpēja

⁴⁴ Simma, B. 1999. NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects. *European Journal of International Law*, ISSN: 1464-3596, Volume 10, Issue 1, 1-22. Available from: <http://www.ejil.org/pdfs/10/1/567.pdf> [viewed 15.07.2017.].

⁴⁵ Randelzhofer, A. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I., edited by Simmma, B., New York: Oxford University Press, 796.

⁴⁶ 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §191. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ Randelzhofer, A. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I., edited by Simmma, B., New York: Oxford University Press, 796.

lietotā spēka smagums ietekmē aizsardzībai izmantoto līdzekļu apjomu, proti, tas ir saistīts ar pienākumu ievērot proporcionalitātes principu.⁴⁹ Līdzīgu viedokli pauž C. Grinvuds, uzsverot, ka nepastāv skaidrs tekstuāls iemesls izslēgt no bruņota uzbrukuma jēdziena tos uzbrukumus, kuri atrodas zem ANO Starptautiskās tiesas skaidri nenoteiktas vardarbības intensitātes sliekšņa;⁵⁰ J. Dinšteins, secinot, ka, ja jēdziens “bruņotais uzbrukums” nozīmē prettiesisku bruņotu uzbrukumu, tad jebkurš bruņotais uzbrukums ir prettiesisks;⁵¹ M. Šovs, norādot, ka uzbrukums var notikt dažādās dimensijās, ievērojot konkrēta brīža politiskos vai psiholoģiskos apstākļus, un tas, kas vienā kontekstā var šķist salīdzinoši nenozīmīgs, citā var iegūt ievērojamu nozīmi, radīdams nepieciešamību reaģēt, izmantojot paš aizsardzību;⁵² V. H. Tafts, vēršot uzmanību, ka prasība pēc noteikta smaguma līmeņa sasniegšanas padarīs spēka lietošanu par biežāku parādību, jo iedrošinās agresora valstis iesaistīties maza smaguma militārajos uzbrukumos cerībā, ka tās nekļūs par aizsardzības atbildes reakcijas objektu;⁵³ un citi (H. Kohs, D. Pausts, D. Hargrovs, D. Ficmaurics).

Daudzveidīga paš aizsardzības tiesību interpretācija norāda uz ANO Statūtu regulējuma nepilnībām. Juridiskā pozitīvisma atbalstītāji pieļauj spēka

⁴⁹ Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. “7th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””, raksts ir nodots publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

⁵⁰ Greenwood, C. 2011. Self-Defence. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford Public International Law. Available from: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e401?prd=EPIL> [viewed. 15.07.2017.].

⁵¹ Dinstein, Y., 2005, *War, Aggression and Self – Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition, 195.

⁵² Wilmschurst, E. 2005. Principles of International Law on the use of force by states in self - defence. ILP WP 05/01. Independent Royal Institute of international Affairs: Chatham House, 18. Available from: <https://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/108106> [viewed 02.03.2017.].

⁵³ Taft, W. H. IV. 2004. Self-Defense and the Oil Platforms Decision. *Yale Journal of International Law*, ISSN: 0889-7743, Volume 29, Issue 2, article 3, 295, 300. Available from: <http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1232&context=yjil> [viewed 21.07.2017.].

lietošanu paš aizsardzībai tikai gadījumā, ja valsts jau ir kļuvusi par bruņota uzbrukuma upuri. Paplašinātās ANO Statūtu regulējuma interpretācijas atbalstītāji uzskata, ka ANO Statūti neaizliedz paš aizsardzību nenovēršamu un nepārprotamu draudu pastāvēšanas gadījumā, jo balstoties uz pārliecību, ka labāk uzbrukt pirmajam, nekā sagaidīt pretinieka uzbrukumu, valsts var pavērst konflikta iznākumu sev par labu, saglabājot savas aizsardzības spējas un glābjot savus iedzīvotājus. Nākamajā nodaļā autore sniedz apskatu par tiesību doktrīnās paustiem atšķirīgiem un pretrunīgiem viedokļiem par valsts tiesībām uzsākt preventīvo karu, pievēršot uzmanību arī preventīvā kara doktrīnas izmantošanai praksē.

3. PREVENTĪVĀS PAŠAIZSARDZĪBAS KONCEPCIJAS PROBLEMĀTIKA

Kā tika minēts iepriekš preventīvā un apsteidzošā kara jautājums ir tieši saistīts ar paš aizsardzības tiesību izmantošanu. 1981. gadā Izraēlas veiktā kodolreaktora bombardēšana Irākā ir skaidrs preventīvās paš aizsardzības izmantošanas piemērs, kas tika nosodīts no Drošības padomes puses, tomēr šis nosodījums netika balstīts uz skaidru un vienbalsīgu iepriekšējās paš aizsardzības nosodīšanu,⁵⁴ jo ASV pēc balsojuma norādīja, ka šo balsojumu ir motivējuši citi apsvērumi, proti – tas, ka Izraēla pirms tam nespēja izmantot citus mierīgos līdzekļus strīda risināšanai. Lielbritānija, nosodot Izraēlas rīcību kā smagu starptautisko tiesību pārkāpumu, piebilda, ka uzbrukums nav bijis paš aizsardzības rīcība, proti, tas nebija atbilde uz Irākas bruņoto uzbrukumu Izraēlai, jo nebija nedz tūlītējas vai milzīgas nepieciešamības pēc paš aizsardzības, nedz nepieciešamības pēc piespiedu pasākumiem paš aizsardzībai.⁵⁵ (proti, atsaucas uz Karolīnas lietas kritērijiem). Šī lieta, autore sprāt, uzsvēra jau tolaik ASV un Apvienotajā Karalistē pastāvošo paplašināto izpratni par 51. panta saturu, ko šīs valstis vēl neuzdrošinājās atklāti izmantot.

Juridiskā pozitīvisma atbalstītāji, pamatojoties uz 1969. gada Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 53. un 64. pantu,⁵⁶ norāda, ka ANO 2. panta ceturtā daļa ir *jus cogens* norma, no kuras atkāpes un kurā izmaiņas ir pieļaujamas tikai ar attiecīgu vispārējo starptautisko tiesību normu ar tādu pašu

⁵⁴ Malanczuk, P. 1983. Countermeasures and Self - Defence as Circumstances Precluding Wrongfulness in the International law Commission's Draft Articles on State Responsibility. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: *ZaöRV* 43/4, 764. Available from: http://www.zaoerv.de/43_1983/43_1983_4_a_705_812.pdf [viewed 20.02.2017.].

⁵⁵ Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press, 360.–361.

⁵⁶ 03.04.2003. Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām: starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 52.

imperatīvu raksturu, kas savukārt nozīmē, ka pirms šīs normas pastāvošās paražu tiesības attiecībā uz paš aizsardzības jautājumu nav ņemamas vērā.⁵⁷

Citi pētnieki ierosina ņemt vērā, ka ANO Statūtu 2. panta ceturtajā daļā iekļautais mērķis satur ne tikai spēka lietošanas, bet arī tās draudus valsts teritoriālajai neaizskaramībai vai politiskajai neatkarībai. Tādēļ spēka lietošana konkrēta agresora atbrūošanai, nemainot tā teritoriālās robežas un neatņemot šīs valsts suverēno statusu, ir sekas, kas ir savietojama ar ANO mērķiem.⁵⁸

Paš aizsardzības tiesību saistību ar dabiskām tiesībām raksturoja ASV valsts sekretārs F. Kellogs 1928. gada 28. aprīlī Amerikas Starptautisko tiesību biedrībā, šādi pamatojot paš aizsardzības nepieminēšanu Konvencijā par atteikšanos no kara kā nacionālās politikas instrumenta (Briāna-Keloga miera paktā): "[...] Šīs tiesības piemīt jebkurai suverēnai valstij un katrā konvencijā pastāv netieši. Katra nācija ir brīva jebkurā laikā un neatkarīgi no konvencijas satura aizstāvēt tās teritoriju no uzbrukuma vai iebrukuma un tikai pati ir kompetenta izlemt – vai apstākļi ir atbilstoši, lai uzsāktu karu paš aizsardzības nolūkā. [...] neviena konvencija nevar papildināt dabiskās tiesības uz paš aizsardzību [...]"⁵⁹ Šie vārdi, autoresprāt, apliecina īsi pirms Statūtu radīšanas laika paražu tiesībās pastāvošo paplašināto izpratni par tiesībām uz paš aizsardzību, par ko tradicionāli nav pārliecināti juridiskā pozitīvisma pārstāvji.

⁵⁷ Skat., piemēram, Simma, B. 1999. NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects. *European Journal of International Law*, ISSN: 1464-3596, Volume 10, Issue 1, 2.–3. Available from: <http://www.ejil.org/pdfs/10/1/567.pdf> [viewed 15.07.2017.].

⁵⁸ Sofaer, A. D. 2003. On the Necessity of Pre-emption. *European Journal of International Law*, ISSN: 1464-3596, Volume 14, No.2, 209.–226. Available from: <http://ejil.org/pdfs/14/2/411.pdf> [viewed 03.08.2017.].

⁵⁹ International Law Commission. 15.12.1948. UN Doc A/CN.4/2. Preparatory Study Concerning a Draft Declaration on the Rights and Duties of States. Memorandum Submitted by the Secretary-General, 206. Available from: http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/a_cn4_2.pdf&lang=E [viewed 05.04.2017.].

Savukārt ANO Statūtu 51. panta tiešo saisti ar paražu tiesībām pamato apsteidzošās paš aizsardzības atbalstītāju arguments, ka vārdi, “ja notiek bruņotais uzbrukums”, nevis uzliek priekšnosacījumu neatņemamo tiesību izmantošanai, bet tikai norāda uz vispārējo tiesību veidu, kas tiek saglabāts. Turklāt Statūtu teksts franču valodā saglabā paš aizsardzības tiesības “gadījumā, ja dalībvalsts ir bruņotas agresijas objekts” (*nevis gadījumā, kad jau “ir noticis bruņotais uzbrukums” – autores komentārs*), kas ir mazāk ierobežojošs formulējums nekā Statūtu 51. panta redakcija angļu valodā.⁶⁰ Redakcijas formulējums krievu valodā nepieciešamības gadījumā arī var tikt tulkots divējādi, proti, vārdi “ja notiks bruņots uzbrukums [...]” (“[...] если произойдет вооруженное нападение...”⁶¹) var nozīmēt gan to, ka paš aizsardzības tiesības var izmantot pēc bruņotā uzbrukuma notikuma fakta, gan tad, kad ir skaidri zināms, ka bruņotais uzbrukums notiks nākotnē.

Preventīvās paš aizsardzības atbalstītāji aplūko tāds kvalitatīvus faktorus kā, piemēram, varbūtību, ka kādā nākotnes punktā notiks uzbrukums, mierīgu līdzekļu pieejamību situācijas risināšanai un iespējamā kaitējuma smagumu, kuru radīs uzbrukums. Ja šie kvalitatīvie faktori apliecina, ka nākotnē pastāv postoša uzbrukuma varbūtība, valsts var rīkoties pēc nepieciešamības un proporcionāli, izmantojot preventīvo paš aizsardzību.⁶²

⁶⁰ Murphy, S. D. 2005. The Doctrine of Preemptive Self-Defense. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 50, Issue 3, article 9, 712. Available from: https://digitalcommons.law.villanova.edu/vlr/vol50/iss3/9/?utm_source=digitalcommons.law.villanova.edu%2Fvlr%2Fvol50%2Fiss3%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [viewed 20.05.2018.].

⁶¹ 24.10.1945. Устав ООН: международный документ. Доступен: <http://www.un.org/ru/charter-united-nations/index.html> [см. 03.07.2017.].

⁶² Murphy, S.D. 2005. The Doctrine of Preemptive Self-Defense. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 50, Issue 3, article 9, 715.–717. Available from: https://digitalcommons.law.villanova.edu/vlr/vol50/iss3/9/?utm_source=digitalcommons.law.villanova.edu%2Fvlr%2Fvol50%2Fiss3%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [viewed 20.05.2018.].

Autore, apkopojot un izvērtējot S. Merfija, V. Tafta, J. Braunlija, B. Simmas, K. Grejas, S. Aleksandrova, A. Kasezes un R. Varka, F. Džesepa J. Bojāra, I. Ziemeles, un citu (L. Henkina, M. Aldera, M. Glenona, R. Ago, J. Ohlina) viedokļus, atzīmē, ka juridiskā pozitīvisma atbalstītāji balstās uz pārliecību, ka ANO Statūtu 51. pantam nav saistības ar pirms Statūtiem pastāvošajām paražu tiesībām. Tādēļ, viņuprāt, tas paredz iespēju izmantot paš aizsardzību tikai gadījumā, ja valsts ir reāla jau notikuša bruņotā uzbrukuma upuris. Šie pētnieki izvairās no 51. panta atsaucē uz “neatņemamām tiesībām” skaidrošanas atbilstoši mūsdienu situācijai. Viņi, izmantojot vēsturisko panta interpretāciju, uzskata, ka paš aizsardzības izpratne, kas pastāvēja pirms 1945. gada, ir zaudējusi savu spēku pēc ANO Statūtu pieņemšanas (B. Simma, F. Džeseps, K. Greja, J. Braunlijs, S. Aleksandrov, A. Kaseze, R. Varks, J. Bojārs, I. Ziemele). Šī argumenta detalizētāku vēsturisko pamatojumu sniedz F. Džeseps un R. Varks. 1945. gada 20. maija Sanfrancisko konferences trīsdesmit sestās sanāksmes protokolā iekļautais ASV delegācijas pārstāvja H. Stasena viedoklis par nevēlēšanos izmantot paš aizsardzību, pirms bruņotais uzbrukums ir noticis⁶³, arī daļēji pamato šādu viedokli. Tomēr autore vērs uzmanību, ka pētnieki nav konstatējuši tiešus dokumentālus apliecinājumus tam, ko precīzi vēlējās saglabāt vai ierobežot katra valsts, kas piedalījās ANO Statūtu 51. panta redakcijas sagatavošanas laikā. Turklāt bez vēsturiskās normas interpretācijas tiesību zinātnē tiek izmantotas gramatiskā, teleoloģiskā un sistēmiskā interpretācijas metode. Gan gramatiskā, gan sistēmiskā 51. panta interpretācija liek atcerēties par paš aizsardzības tiesības regulējumu paražu tiesībās un par valstu praksi. Savukārt vārdi “ja [...] tiek veikts” pieļauj

⁶³ Minutes of the Thirty-sixth meeting of the United States Delegation. Held at San Francisco. 20.05.1945. Department of the State. Office of the historian. Foreign relations of the United States: diplomatic papers, 1945, General: The United States, volume I, 818. Available from: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v01/pg_817 [viewed 05.08.2017.].

skaidrojumu, ka bruņotais uzbrukums sākas, bet vēl nav pabeigts. Ja par pētnieku viedokļiem vienmēr var diskutēt, tad ietekmīgo valstu (ASV, Lielbritānija, Austrālija, Japāna) nostāju starptautiskajās attiecībās nākotnē kļūs arvien sarežģītāk ignorēt, ko ir atzinis arī A. Kaseze.

Savukārt teleoloģiskā metode, pēc autores domām, atgriež normas tulkotāju pie mūsdienu realitātes un secinājuma, ka 51. panta radītāju mērķis viennozīmīgi nebija sagaidīt valsts būtisku novājināšanu vai sagraušanu ar pirmo agresijas triecienu pirms tiesību piešķiršanas sevi aizstāvēt, ja valsts vēl būs spējīga to darīt. Šādu secinājumu tieši vai pastarpināti izdarījuši arī juridiskā pozitīvisma atbalstītāji A. Kaseze, S. Aleksandrovs, J. Bojārs un R. Varks. Tomēr šie pētnieki joprojām nesaskata tiesisku pamatojumu apstaidzošajai paš aizsardzībai pēc būtības un rosina vērtēt katru gadījumu atsevišķi, izmantojot emocionālus morāles un politiskos argumentus un rosinot atstāt katra šāda iepriekšējās paš aizsardzības izmantošanas gadījuma izvērtēšanu Drošības padomes ziņā. Pēc autores domām, tas veicinās vēl lielākas neskaidrības ieviešanu paš aizsardzības tiesības izmantošanas jautājumā, jo radīs pārliecību atsevišķu valstu vidū, ka tās spēs pārliecināt Drošības padomi par savas rīcības tiesiskumu vai ka tās spēs izvairīties no atbildības, pateicoties Drošības padomes pastāvīgo locekļu individuālai ieinteresētībai.

Tādējādi juridiskā pozitīvisma atbalstītāju vidū autore ir konstatējusi pētniekus, kas neizslēdz atsevišķu izņēmuma gadījumu pastāvēšanu, kad valsts var izmantot spēku apstaidzošai paš aizsardzībai. Preventīvo paš aizsardzību šie pētnieki viennozīmīgi uzskata par prettiesisku.

Bez starptautiskajām konvencijām un līgumiem starptautiskās tiesības sastāv no nerakstītām tiesībām (paražu tiesībām). Šo paražu tiesību ietekme uz ANO Statūtu 51. panta interpretāciju, kā arī ar to saistītās problēmas tiek apskatītas darba turpmākajās nodaļās.

4. PREVENTĪVĀS UN APSTEIDZOŠĀS PAŠĀIZSARDZĪBAS TIESISKIE UN PRAKTISKIE ASPEKTI

Iepriekšējās paš aizsardzības teorijas atbalstītāji vērš uzmanību, ka ANO Statūti ir “dzīvs dokuments”, kas jālasa, ņemot vērā situācijas attīstību mūsdienu pasaulē.⁶⁴ Autoresprāt, ir pamatots realitātei atbilstošs nejuridisks arguments, ka, pastāvot pārliecībai, ka labāk uzbrukt pirmajam nekā sagaidīt pretinieka uzbrukumu, valsts var pavērst konflikta iznākumu sev par labu, glābjot savas aizsardzības spējas no iznīcināšanas un mazinot konflikta negatīvās sekas savā teritorijā.⁶⁵ Tādēļ tiek pieņemts, ka apsteidzošās darbības tiek izdarītas, reaģējot uz nenovēršama uzbrukuma draudiem, proti, tiek izmantoti Karolīnas lietas kritēriji (nepieciešamībai pēc paš aizsardzības jābūt tūlītējai, milzīgai, neatstājamošai rīcības izvēlei vai laiku pārdomām. Savukārt veiktās darbības nedrīkst būt nepamatotas vai pārmērīgas un tās nedrīkst pārkāpt nepieciešamības robežu⁶⁶). Karolīnas lietas secinājumus kā aktuālus izmantoja Nirnbergas tribunāls⁶⁷ un Tokio tribunāls.⁶⁸ Tādējādi, vērtējot 51. pantu no vēsturiska

⁶⁴ Randelzhofer, A. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I., edited by Simma, B., New York: Oxford University Press, 803.

⁶⁵ Mueller, K. P., Castillo, J. J., Morgan, F.E., Pegahi N. and Rosen B. 2006. *Striking first Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*. RAND Corporation, 13.–14.

⁶⁶ Malanczuk, P. 1983. Countermeasures and Self - Defence as Circumstances Precluding Wrongfulness in the International law Commission's Draft Articles on State Responsibility. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: *ZaöRV* 43/4, 754.–756. Available from: http://www.zaoerv.de/43_1983/43_1983_4_a_705_812.pdf [viewed 20.02.2017.].

⁶⁷ Historical Review of Developments relating to Aggression. 2003. New York: United Nations publication, 22. Available from: <http://legal.un.org/cod/books/Historical Review-Aggression.pdf> [viewed 12.03.2016.].

⁶⁸ Malanczuk, P. 1983. Countermeasures and Self - Defence as Circumstances Precluding Wrongfulness in the International law Commission's Draft Articles on State Responsibility. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: *ZaöRV* 43/4, 762. Available from: http://www.zaoerv.de/43_1983/4319834a705812.pdf [viewed 20.02.2017.]; Malanczuk, P. 2002. *Akehurt's Modern*

aspekta, autore piekrīt P. Malančuka viedoklim, ka ir maz ticami, ka 51. panta radītāji aizmirsa nesenās vēstures mācības (Nirnbergas un Tokio tribunālu spriedumus) un vēlējās uzstāt uz pienākuma valstij gaidīt agresora triecienu pirms pasākumu veikšanas savai aizsardzībai.⁶⁹

Spilgts apsteidzošās paš aizsardzības piemērs ir Izraēlas 1967. gada uzbrukums Ēģiptei, kas pārtrauca notikumu ķēdi, kuru izraisīja Ēģiptes spēku mobilizācija pie Izraēlas robežas un ANO miera uzturēšanas spēku padzīšana no apgabala. ANO savās debatēs 1967. gada vasarā nevainoja Izraēlu par cīņas uzliesmojumu un nenosodīja to par šādu paš aizsardzības izmantošanu.⁷⁰

Autore, apkopojot P. Malančuka, N. Lubela, M. Šova, D. Mursvika, O. Čačtera, J. Dinšteina (piedāvā jēdzienu “pārtraucošā paš aizsardzība”) viedokļus, secina, ka šie pētnieki pamato savu atbalstu apsteidzošajai paš aizsardzībai, pārsvarā pamatojoties uz Karolīnas lietas kritērijiem. Gan iepriekš norādītie apsteidzošās paš aizsardzības, gan preventīvās paš aizsardzības atbalstītāji (M. Makdugals, S. Merfijs, R. Delahunti un D. Ju) izmanto nejuridisko argumentu, ka apstākļos, kad upura valsts var būt iznīcināta ar lielu ātrumu, nevar uzstāj uz pienākumu šai upura valstij gaidīt uzbrukuma sekas. Tomēr preventīvās paš aizsardzības atbalstītāji tieši vai pastarpināti uzskata Karolīnas lietas kritērijus par novecojušiem.

Introduction to International Law. Seventh revisited edition. New York: Routledge, Taylor&Francis e-Library, 314.

⁶⁹ Malanczuk, P. 2002. *Akehurt's Modern Introduction to International Law*. Seventh revisited edition. New York: Routledge, Taylor&Francis e-Library, 314; Malanczuk, P. 1983. Countermeasures and Self - Defence as Circumstances Precluding Wrongfulness in the International law Commission's Draft Articles on State Responsibility. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: *ZaöRV* 43/4, 761.–762. Available from: http://www.zaoerv.de/43_1983/43_1983_4_a_705_812.pdf [viewed 20.02.2017.].

⁷⁰ Shaw, M. N. 2004. *International Law*. Fifth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1028.–1029; Shaw, M. N. 2008. *International Law*. Sixth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1137.–1138.

Autore atzīmē, ka prasību pēc tāda tūlītēja un nenovēršama uzbrukuma draudu esamības ir vieglāk ievērot apsteidzošās pašaizsardzības gadījumā, jo jāsniedz pierādījumi, kas apliecina potenciālās pārkāpējas valsts pilnīgu gatavību (vai uzbrukuma sagatavošanas procesu drīzu pabeigšanu) un vēlmi uzbrukt. Preventīvās pašaizsardzības gadījumā iespējamā uzbrukuma brīdis ir būtiski attālināts no pašaizsardzības izmantošanas momenta, kas ievērojami palielina kļūdainu lēmumu pieņemšanas iespēju, jo lēmums tiek balstīts uz informāciju vai pat pieņemumu par potenciālās pārkāpējas valsts nākotnē iespējamo rīcību. Autore sprat, šī informācija par potenciālā uzbrucēja nodomiem var būt kļūdaina un grūti pārbaudāma. Un pat gadījumā, ja tā konkrētajā brīdī būs patiesa, gandrīz nekad nebūs iespējams pilnībā izslēgt iespēju, ka potenciālais pārkāpējs ārējo vai iekšējo faktoru ietekmes rezultātā mainīs savu nodomu un atteiksies no prettiesisko plānu īstenošanas vai to īstenošana kļūs tam neaktuāla.

Neskatoties uz šīm nepilnībām, ASV iekļauj preventīvo karu savos aizsardzības jomas politikas plānošanas dokumentos, izmaiņas ASV drošības politikā sākotnēji nostiprinot 2002. gada ASV Nacionālās drošības stratēģijā (Buša doktrīnā).⁷¹

ES 2003. gadā pieņemtajā Drošības koncepcijā skaidri neatbalstīja iepriekšējo pašaizsardzību, noraidot iepriekšējo spēka lietošanu konstatēto apdraudējumu novēršanai un secinot, ka ES ir gatava veiksmīgi risināt koncepcijā prognozētos problēmjautājumus pārsvarā ar mierīgiem risināšanas līdzekļiem.⁷² 2016. gada Eiropas Savienības kopējā ārlietu un drošības politikas

⁷¹ 2002. The National Security Strategy of the United States of America, 13.–15. Available from: <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> [viewed 21.07.2017.]

⁷² 12.12.2003. European security strategy. Brussels, 7.–8. Available from: <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world> [viewed 09.06.2018.].

stratēģija arī nesatur informāciju par preventīvās paš aizsardzības iespējām.⁷³ Savukārt līguma par Eiropas Savienību (Lisabonas līguma) 42. panta 7. daļa viennozīmīgi nosaka, ka gadījumos, ja dalībvalsts kļūst par bruņotās agresijas upuri savā teritorijā (*is the victim of armed aggression*), pārējām dalībvalstīm ir pienākums sniegt tai atbalstu un palīdzību ar visiem to rīcībā esošajiem līdzekļiem saskaņā ar ANO Statūtu 51. pantu.⁷⁴

ANO Starptautiskā tiesa ir analizējusi paš aizsardzības jautājumu vairākās lietās (“Nikaragva pret Amerikas Savienotajam Valstīm”, “Irānas Islāma Republika pret Amerikas Savienotajam Valstīm”, jautājumā par okupētajā Palestīnas teritorijā celtās sienas tiesiskām sekām, “Kongo Demokrātiskā Republika pret Ugandu”), bet nav pievērsusies iepriekšējās paš aizsardzības izvērtēšanai.

Vērtējot atsevišķu valstu (ASV, Lielbritānija, Japāna, Austrālija) rīcību un publiskos paziņojumus, autore secina, ka tās ir saglabājušas vēlmi paturēt spēkā paražu tiesībās esošo iepriekšējās paš aizsardzības iespēju. Atbalstu preventīvajai paš aizsardzībai publiski puda Krievijas augstas militārpersonas 2012. gadā Maskavā rīkotajā konferencē.⁷⁵ Tādēļ, autoresprāt, būtu aplami turpināt ignorēt šādas izmaiņas attieksmē pret paš aizsardzības tiesībām, atsakoties meklēt iespēju iekļaut iepriekšējo paš aizsardzību skaidrā un

⁷³ 2016. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy, 18.–19., 29.–30. Available from: https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf [viewed 09.06.2018.].

⁷⁴ 26.10.2012. Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. Iegūts no: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0012.02/DOC_1&format=PDF [viewed 09.06.2018.].

⁷⁵ Kramer, A.E. 03.05.2012. Russian General Makes Threat on Missile-Defense sites. *The New York Times*. Available from: <https://www.nytimes.com/2012/05/04/world/europe/russian-general-threatens-pre-emptive-attacks-on-missile-defense-sites.html> [viewed 03.08.2018.]; Гальперович, Д. 03.05.2012. Россия знает, что делать с ЕвроПРО. *Радио Свобода*. Доступно: <https://www.svoboda.org/a/24568404.html> [см. 17.08.2018.].

viennozīmīgā regulējumā, ar kuru vienlaikus tiks izslēgtas starptautiskajai sabiedrībai nevēlamās iepriekšējās paš aizsardzības izmantošanas formas.

Bez ANO Statūtu grozīšanas, kas ir saistīta ar sarežģītu un laikietilpīgu procedūru, 51. panta interpretāciju var ietekmēt šādi faktori.

1. Satura uzlabošana, kas balstās uz valstu praksi. ANO Starptautiskās tiesas Statūtu 38. panta pirmās daļas b) apakšpunkta izriet, ka ilgstoša vienveidīga valstu prakse veido paražu tiesības.⁷⁶ ANO Starptautiskās tiesas atsaukšanās uz paražu tiesībām lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajam Valstīm”⁷⁷ apliecina to, ka starptautiskās paražu tiesības pastāv un tiek respektētas līdzas starptautiskajiem līgumiem un tādējādi var ietekmēt ANO Statūtu 51. panta interpretāciju, jo tas uzsver saikni ar starptautiskajām paražu tiesībām.⁷⁸ Arī Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 31. panta trešās daļas b) apakšpunkts norāda uz iespēju izmantot līguma piemērošanas praksi, kuru ieviesusi dalībnieku vienošanās attiecībā uz līguma iztulkošanu.⁷⁹ Tādējādi valstu prakse jeb paražu tiesību vienveidīga izmantošana var būtiski ietekmēt panta interpretāciju.

2. ANO Starptautiskā tiesa spriedumos un konsultatīvos atzinumos var pievērst vairāk uzmanības Statūtu 51. panta un ar paš aizsardzību saistīto paražu tiesību satura izskaidrošanai, no kā pagaidām tā ir izvairījusies.

⁷⁶ 29.01.2018. Starptautiskās tiesas Statūti: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, Nr. 20.

⁷⁷ 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §191. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

⁷⁸ Steenberghe, R. 2010. Self-Defense in Response to Attacks by Non-State Actors in the Light of Recent State Practice: A Step Forward? *Leiden Journal of International Law*, ISSN: 1478-9698, Volume 23, Issue 1, 185.–186. Available from: <https://doi.org/10.1017/S0922156509990380> [viewed 15.07.2017.].

⁷⁹ 03.04.2003. Vīnes konvencija par starptautisko līgumu tiesībām: starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 52.

3. Pašaizsardzības tiesības piemērošanas priekšnosacījumi var mainīties kopā ar izmaiņām ANO Statūtu 51. panta interpretācijā tiesību zinātnieku vidū. Tomēr pētnieku piedāvātajām izmaiņām jābūt akceptētām valstu starpā valstu prakses veidā vai ANO Starptautiskās tiesas spriedumos vai ANO rezolūcijās.⁸⁰

Lai noteiktu tiesiskās robežas paplašinātai pašaizsardzības tiesību izmantošanai, ir jāpievēršas jautājumam par iepriekšējās pašaizsardzības nošķiršanu no agresijas, kas tiek aplūkots nākamajā nodaļā.

⁸⁰ Upeniece, V. 2018. Valstu tiesības uz pašaizsardzību robežas starptautiskajās tiesībās. Zinātnisko rakstu krājums VI Starptautiskā zinātniski praktiskā konference. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija. 366.–367. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/2018/sbornik08122017.pdf> [sk. 12.08.2018.].

5. IEPRIEKŠĒJĀS PAŠAIZSARDZĪBAS NOŠĶIRŠANA NO AGRESIJAS

Nirnbergas tribunāls aplūkoja agresijas akta dabu kā mēģinājumu mainīt starptautiskās attiecības ar ieroču palīdzību. Ja šī agresija rezultējās ar karu, tad karš bija agresīvs un no tā valstis bija atteikušās vēl Briāna-Keloga paktā. Tribunāls arī norādīja, ka karš kā nacionālās politikas instruments, ja tā mērķis ir atrisināt starptautiskus strīdus, viennozīmīgi veido agresijas aktu.⁸¹

ANO Ģenerālās asamblejas 1974. gada 14. decembra rezolūcija Nr. 3314 (XXIX) nav dokuments, kas ar ANO Statūtu līmeņa normu spēku skaidrotu ANO Statūtos izmantoto agresijas jēdzienu. Tomēr tā būtiski palīdz ANO Statūtu interpretācijai, jo satur vadlīnijas, pēc kurām valstis var viennozīmīgi konstatēt atsevišķus agresijas aktus. Savukārt bruņotā uzbrukuma definīcijai šajā rezolūcija netika pievērsta uzmanība un vēsturiski tas arī netika plānots⁸².

ANO Statūtos jēdziens “*armed attack*” (bruņots uzbrukums) un franču versijā “*agression armée*”⁸³ (bruņota agresija) tiek lietots tikai Statūtu 51. pantā. Savukārt jēdziens “agresija” (angļu — “*aggression*” un franču — “*agression*”⁸⁴) tiek lietots Statūtu 1. panta pirmajā daļā, 39. un 53. pantā. Nevienam no šiem jēdzieniem Statūtos netiek sniegta definīcija vai skaidrojums. Vērtējot ANO Statūtu pantus no valodnieciskā viedokļa un salīdzinot to angļu un franču versiju, var manīt, ka Statūtu 51. panta franču versijā tiek izmantots vārds “agresija”. Autore piekrīt viedoklim, ka Statūtu 51. panta angļu un franču versiju saturs atšķiras, ja tos vērtē no valodnieciskā viedokļa, jo angļu valodā lietotais

⁸¹ Historical Review of Developments relating to Aggression. 2003. New York: United Nations publication, 30, 87. Available from: <http://legal.un.org/cod/books/Historical-Review-Aggression.pdf> [viewed 12.03.2016.].

⁸² Randelzhofer, A. 2002. Article 51 in the charter of the United Nations. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I, edited by Simma, B. New York: Oxford University Press, 795.

⁸³ 24.10.1945. La Charte des Nations Unies. Art.51. Disponible ici: <http://www.un.org/fr/sections/un-charter/chapter-vii/index.html> [reg. 03.07.2017.].

⁸⁴ *Ibid.*, Art. 39, 53.

pakārtojuma saiklis “ja”, kuru parasti izmanto nosacījuma nozīmē, nozīmē, ka paš aizsardzības izmantošanas priekšnosacījums ir bruņotā uzbrukuma rašanās fakts, savukārt franču teksts var nozīmēt, ka bruņotais uzbrukums ir tikai tipisks, bet ne ekskluzīvs paš aizsardzības rašanās iemesls.⁸⁵ Statūtu 39. panta versijās izmantotais jēdziens “*aggression*”/“*agression*” attiecas uz agresiju, kas ir smagāka darbības forma nekā 39. pantā līdzās agresijai norādītais “miera pārkāpums” (“*breach of the peace*”). Ja Statūtu 51. panta franču tekstā jēdziens “*agression armée*” tiktu izmantots kā līdzvērtīgs 39. panta jēdzienam “*act d’aggression*”, tad franču teksts ierobežotu paš aizsardzības iespējas. To apliecina 1990. gadā notikušā Irākas invāzija Kuveitā,⁸⁶ pēc kuras Drošības padome savā 1990. gada 2. augusta rezolūcijā Nr. 660, pamatojoties uz Statūtu 39. pantu, raksturoja situāciju kā miera pārkāpumu,⁸⁷ nevis kā agresijas aktu, kaut gan konsultāciju laikā par rezolūcijas tekstu pastāvēja ierosinājums raksturot notikušo kā agresijas aktu.⁸⁸ Drošības padome 1990. gada 6. augusta rezolūcijas Nr. 661 preambulā atzina Kuveitas tiesības uz individuālo un kolektīvo paš aizsardzību,⁸⁹ kas atkārtoti apliecināja to, ka 51. panta jēdziens “*agression armée*” nav pielīdzināms 39. panta jēdzienam “*acte d’agression*” un

⁸⁵ Malanczuk, P. 1983. Countermeasures and Self - Defence as Circumstances Precluding Wrongfulness in the International law Commission’s Draft Articles on State Responsibility. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: *ZaöRV* 43/4, 756.–757. Available from: http://www.zaoerv.de/43_1983/43_1983_4_a_705_812.pdf [viewed 20.02.2017.].

⁸⁶ Greenwood, C. 2011. Self-Defence. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford Public International Law. Available from: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e401?prd=EPIL> [viewed. 15.07.2017.].

⁸⁷ 02.08.1990. The Security Council Resolution S/RES/660 (1990). Available from: [https://undocs.org/S/RES/660\(1990\)](https://undocs.org/S/RES/660(1990)) [viewed 20.02.2016.].

⁸⁸ Greenwood, C. 2011. Self-Defence. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford Public International Law. Available from: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e401?prd=EPIL> [viewed. 15.07.2017.].

⁸⁹ 06.08.1990. The Security Council Resolution S/RES/661 (1990). Available from: [https://undocs.org/S/RES/661\(1990\)](https://undocs.org/S/RES/661(1990)) [viewed 20.02.2016.].

tam nevajadzētu tikt tulkotam šaurāk par 51. panta angļu versijas jēdzienu “armed attack”.⁹⁰

No vēsturiskās ANO Ģenerālās asamblejas 1974. gada 14. decembra rezolūcijas Nr. 3314 (XXIX) sagatavošanas dokumentiem (*travaux préparatoires*) izriet, ka Statūtu 51. panta jēdziena “armed attack” (“agression armée”) nozīmei ne vienmēr jāsakrīt pilnībā ar jēdzienu “act of aggression” (“acte d’agression”) un ka bruņotais uzbrukums ir šaurāks jēdziens nekā agresijas akts.⁹¹

Tādējādi no ANO Statūtu 51. pantā izmantotā jēdziena “bruņotais uzbrukums” interpretācijas ir atkarīga atbildes rašana uz jautājumu, kad valsts var vienpusēji tiesiski izmantot spēku, kas netiks atzīts par agresiju. Tomēr viennozīmīga burtiska “bruņota uzbrukuma” definīcija nespētu aptvert visus iespējamus gadījumus, ko atzīst arī A. Randelzhofers.⁹²

ANO Starptautiskā tiesa izmantoja ANO Ģenerālās asamblejas 1974. gada 14. decembra rezolūciju Nr. 3314 (XXIX) jēdziena “bruņotais uzbrukums” satura noteikšanai spriedumos lietās: “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm”, “Irānas Islāma Republika pret ASV” un “Kongo Demokrātiskā Republika pret Ugandu”, “Konvencijas piemērošana par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu” (Bosnija un Hercegovina pret Serbiju un Montenegro). Kopumā vērtējot ANO Starptautiskās tiesas spriedumus, autore secina, ka tiesa ir analizējusi katru gadījumu individuāli un izvairījusies no

⁹⁰ Greenwood, C. 2011. Self-Defence. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford Public International Law. Available from: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e401?prd=EPIL> [viewed. 15.07. 2017.].

⁹¹ Randelzhofer, A. 2012. Article 51 in the charter of the United Nations. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Third edition. Volume I, edited by Simma, B. Oxford/New York: Oxford University Press, 1407.–1408.

⁹² Randelzhofer, A. 2002. Article 51 in the charter of the United Nations. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I, edited by Simma, B. New York: Oxford University Press, 794.

jēdzienu vispārināto skaidrojumu sniegšanas, atstājot neatrisinātus ar pašaizsardzības izmantošanu saistītus pretrunīgus jautājumus.

Iepriekšējā pašaizsardzība balstās uz aizsardzības mērķiem un pārliecību, ka pretinieks nākotnē uzbruks. Tomēr, ja apsteidzošās pašaizsardzības gadījumā kā kritēriji tiek izmantoti Karolīnas lietas nosacījumi spēka lietošanai (neizbēgama un nepārvarama nepieciešamība, kas neatstāj nedz iespēju izvēlēties līdzekļus, nedz laiku pārdomām), tad preventīvā kara teorijas atbalstītāji neizvirza tik skaidrus priekšnosacījumus paplašināto pašaizsardzības tiesību izmantošanai. Tādēļ pašaizsardzības tiesību interpretācija joprojām būs saistīta ar agresijas akta konstatēšanu.⁹³

Tādēļ autore piekrīt M. Šova secinājumam, ka iepriekšējās pašaizsardzības koncepcijas pamatproblēma ir saistīta ar otras puses dažādu gājienu smalkiem aprēķiniem, jo, piemēram, iepriekšējā pašāizsardzība, kas ir pārāk agra, varētu veidot agresiju. Līdz ar to novilkt robežšķirtni ir ļoti grūti. Situāciju sarežģī arī tas, ka starptautiskās sistēmas būtība ļauj pašām valstīm pieņemt lēmumus.⁹⁴ Tā kā valstis kopumā nav atteikušās no iepriekšējās pašaizsardzības koncepcijas, autore uzskata par nepieciešamu noteikt skaidrus spēka izmantošanas priekšnosacījumus, kas novērstu šaubas par izmantotās iepriekšējās pašaizsardzības tiesiskumu un līdz ar to mazinātu diskusijas par tās iespējamo pielīdzināšanu agresijai.

Papildus autore vēlas atzīmēt, ka situācija Ukrainā izgaismoja būtisku trūkumu Deklarācijā par agresijas definīciju, atbilstoši kurai valsts tiek atzīta par agresoru tikai gadījumā, ja bruņotas bandas, grupas vai neregulārie spēki vai algotņi atklāti darbojas tās vārdā (skat. Deklarācijas 3. panta g) apakšpunktu).

⁹³ Upeniece, V. 2016. Preventīvā kara nošķiršana no agresijas: tiesiskās problēmas. Zinātnisko rakstu krājums IV Starptautiskā zinātniski praktiskā konference. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija, 262. Iegūts no: http://bsa.edu.lv/docs/konf11_122015.pdf [sk. 14.08.2018.].

⁹⁴ Shaw, M. N. 2008. *International Law*. Sixth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1138.–1139.

Tādēļ ANO Starptautiskā tiesa lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” konstatēja, ka nemiernieku apgādāšana ar ieročiem vai cita veida palīdzības sniegšana (tāda kā finansēšana, apgādāšana, organizēšana, apmācīšana) nerada valsts atbildību par šo grupējumu rīcību, jo neapliecina valsts kontroli pār to.⁹⁵ Lai novērstu situācijas, kad valsts sniedz palīdzību bruņotajiem grupējumiem, kas darbojas citas valsts teritorijā, novājinot to, autore ierosina paplašināt ANO Ģenerālās asamblejas 1974. gada 14. decembra rezolūcijas Nr. 3314 (XXIX) 3. pantā esošo agresijas raksturojumu (skat. rezolūcijas projektu Nobeiguma 8. punktā).

Vienlaikus autore secina, ka skaidru pašaizsardzības tiesību izmantošanas priekšnosacījumu noteikšana novērstu šaubas par iepriekšējās pašaizsardzības tiesiskumu un līdz ar to mazinātu diskusijas par tās iespējamo pielīdzināšanu agresijai. Apkopojot autoru atšķirīgus viedokļus un ievērojot iepriekšējās pašaizsardzības piemērošanas gadījumus praksē, nākamajā nodaļā autore piedāvā priekšnosacījumus iepriekšējās pašaizsardzības tiesiskuma pamatošanai un sniedz priekšlikumus attiecīgā regulējuma saturam.

⁹⁵ 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §109, 115. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

6. PRIEKŠNOSACĪJUMI PAŠAIZSARDZĪBAS IZMANTOŠANAI

Bruņotā uzbrukuma esamība novērš jebkādas šaubas pašaizsardzības gadījumā, tādēļ ir saprotams un loģisks vienkāršs secinājums, ka tiesiska pašaizsardzība tiek aprobežota ar atbildi uz notikušu bruņoto uzbrukumu.⁹⁶ Bet, ja bruņotais uzbrukums vēl nav noticis, ir būtiski saprast, vai un kad valstij ir tiesības likumīgi lietot spēku pašaizsardzībai no pastāvošiem draudiem. Autore 6. nodaļā un tās apakšnodaļās atspoguļojusi pētnieku viedokļus par paražu tiesību ietekmi uz ANO Statūtu 51. panta interpretāciju, kā arī pievērsusi uzmanību atsevišķiem ar pašaizsardzības izmantošanu saistītajiem praktiskās dabas jautājumiem.

Statūtu 51. pantā ir noteikts, ka spēku var lietot pašaizsardzībai, ja notiek bruņots uzbrukums. Bet bruņota uzbrukuma pierādīšana netiek regulēta starptautiskajās tiesībās. Šo jautājumu mēģināja risināt ANO Starptautiskā tiesas spriedumos: lietā “Apvienotā Karaliste pret Albāniju” tiesa norādīja, ka pierādījumi var izrietēt no faktu secinājumiem, ja tie neatstāj vietu pamatotām šaubām;⁹⁷ lietā “Nīkaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” tiesa konstatēja, ka jāpastāv adekvātiem tiešiem pierādījumiem;⁹⁸ lietā “Irānas Islāma Republika pret Amerikas Savienotajām Valstīm” tiesa norādīja, ka pienākums pierādīt uzbrukuma esamību gulstas uz valsti, kas ir izmantojusi pašaizsardzības tiesības.⁹⁹ Tajā pašā laikā ar pierādījumu iegūšanu saistītās problēmas nevar

⁹⁶ Simma, B. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I. New York: Oxford University Press, 805.

⁹⁷ 09.04.1949. Judgement of the International Court of Justice: “Corfu channel” United Kingdom v. Albania, §48. Available from: http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1949.04.09_corfu1.htm [viewed 19.08.2017.].

⁹⁸ 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §111. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

⁹⁹ 06.11.2003. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning oil platforms” Islamic Republic of Iran v. United States of America, §64, 72. Available from:

traucēt ANO Starptautiskajai tiesai izskatīt lietu, jo par prasības pamatošanu ar neadekvātiem faktiem un pamatojumiem jāatbild pieteikuma iesniedzējam.¹⁰⁰

Nedz valstu starpā, nedz juridiskajā doktrīnā nepastāv vienots viedoklis par to, kurā brīdī rodas tiesības uz paš aizsardzību,¹⁰¹ piemēram, par tādu tiek piedāvāts uzskatīt brīdī, kad lidmašīna vai flote ir ceļā uz savu mērķi, nevērtējot dziļāk hipotētisku iespēju, ka pavēle uzbrukt var tikt atcelta laikā, kad bruņotie spēki (lidmašīna vai kara flote) vēl nav šķērsojuši robežu ar upura valsti.¹⁰² Arī, autore sprāt, nav lietderīgi noteikt pienākumu upura valstij gaidīt un cerēt, ka pavēle tiks atsaukta. ASV 1998. gadā veiktā Irākas raķešu kompleksa apšaude sniedz atbildi uz jautājumu, vai radara notēmēšana ir uzskatāma par bruņotā uzbrukuma sākumu, jo viedoklis, ka bruņotais uzbrukums sākās ar radara notēmēšanu, tika akceptēts no Irākas un citu valstu puses.¹⁰³

Uz jautājumu, kas ir tiesīgs lemt, vai konkrētajā situācijā apstākļi ir pietiekami paš aizsardzības attaisnošanai, ANO Starptautiskās tiesas tiesnesis R. Ago pamatoti norādīja – valstij, kas sevi uzskata par bruņotā uzbrukuma upuri, nevajadzētu meklēt kāda cita atļauju, lai izmantotu paš aizsardzību.¹⁰⁴

<https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].

¹⁰⁰ 11.06.1998. Judgement of the International Court of Justice: “Case Concerning the Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria” Cameroon v. Nigeria, §101–102. Available from: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-19980611-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 14.08.2018.].

¹⁰¹ Randelzhofer, A. 2012. Article 51 in the charter of the United Nations. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Third edition. Volume I, edited by Simma, B. Oxford/New York: Oxford University Press, 1421.

¹⁰² Dinstein, Y. 2005. *War, Aggression and Self – Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition, 190.–191.

¹⁰³ Gray, C. 2000. *International Law and the Use of Force*. New York: Oxford University Press, 96.

¹⁰⁴ Ago, R. 1980. Addendum - Eighth report on State responsibility by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur – the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility (part 1). Document: A/CN.4/318/Add.5-7. United Nations. Extract from the Yearbook of the International Law Commission, Volume II (1), 70, §123. Available from: http://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_318_add5_7.pdf [viewed 05.04.2017.].

Ievērojot iepriekšējās nodaļās norādīto, autoresprāt, par tiesisku pašaizsardzību var tikt atzīsta proporcionāla spēka lietošana pret nenovēršamu, draudošu, proti, pret skaidri zināmu uzbrukumu,¹⁰⁵ kas notiks tuvākajā nākotnē vai jau tiek sākts. Šīs prasības atbilst Karolīnas lietas kritērijiem, kas ietilpst starptautiskajās paražu tiesībās.

6.1. Nenovēršamības princips kā pamats pašaizsardzībai

ANO ģenerālsēkretāra 2004. gada augusta līmeņa diskusijā par draudiem, izaicinājumiem un izmaiņām norādīts, ka apdraudētā valsts var veikt militārās akcijas, ja uzbrukuma draudi ir nenovēršami.¹⁰⁶ Savukārt ANO ģenerālsēkretāra 2005. gada atskaitē “Lielākā brīvībā: ceļā uz attīstību, drošību un cilvēktiesībām visiem” uzsvērts, ka nenovēršamie draudi pilnībā atbilst ANO Statūtu 51. panta prasībām, kurš aizsargā suverēnās valsts pamattiesības uz pašaizsardzību no bruņotā uzbrukuma.¹⁰⁷ Jāmin, ka nenovēršamības kritērijs izriet no Karolīnas formulas, atbilstoši kurai pašaizsardzība var tikt izmantota tikai situācijā, kad jārikojas tūlītēji un nav laika pārdomām.¹⁰⁸ ANO Starptautiskā tiesa šo principu nav vērtējusi.

¹⁰⁵ Randelzhofer, A. 2012. Article 51 in the charter of the United Nations. *The Charter of the United Nations. A commentary*. Third edition. Volume I, edited by Simma, B. Oxford/New York: Oxford University Press, 1422.; Dinstein, Y. 2005. *War, Aggression and Self – Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition, 190.–192.; Shaw, M. N. 2004. *International Law*. Fifth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1030.

¹⁰⁶ The Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change. 02.12.2004. A/59/565, 54, §188. Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/59/565 [viewed 03.02.2017.].

¹⁰⁷ Report of the Secretary – General. In larger freedom: towards development, security and human rights. 21.03.2005. General Assembly. A/59/2005, §124. Available from: <http://undocs.org/A/59/2005> [viewed 18.06.2016.].

¹⁰⁸ Webster, D. 24.04.1841, British-American Diplomacy. The Caroline Case, 29 British and Foreign State Papers (1841) 1137.–1138. Available from: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/br-1842d.asp [viewed 01.02.2016.].

Jēdzienam “nenovēršamība” nav sniegta juridiskā definīcija.¹⁰⁹ Kā faktiskie apstākļi, kas var liecināt par novēršamu draudu pastāvēšanu, pārsvarā tiek minēti bruņoto spēku skaitliskā palielināšana, ieroču aktīva iepirkšana un nodoma sākt karu publiska paušana, citas draudīgas darbības un pierādījumi tam, ka uzbrukums notiks tuvākajā laikā.¹¹⁰ N. Lubels pamatoti aicina interpretēt novēršamības jēdzienu, ņemot vērā draudu dabu un smagumu, kā arī spējas, līdzekļus un piegādes tehnoloģijas.¹¹¹

Apkopojot un izvērtējot J. Dinšteina, P. Malančuka, N. Lubela, O. Čāčtera viedokļus un ņemot vērā, ka novēršamības princips tika apspriests Drošības padomē pēc Izraēlas uzbrukuma Irākas Osirakas atomreaktoram 1981. gadā, autore piekrīt, ka iepriekšējā pašaizsardzība ir pieļaujama, ja tā atbilst Karolīnas lietā norādītajām prasībām, proti, ja pašaizsardzības nepieciešamība ir tūlītēja, milzīga un neatstājoša laiku pārdomām un līdzekļu izvēlei,¹¹² jo tūlītēju un masīvu draudu pastāvēšana padara par absurdu prasību upura valstij sagaidīt faktisku uzbrukumu pirms aizsardzības pasākumu veikšanas. Šī formula ir vistuvāk juridiskajam standartam un to var veiksmīgi pretstatīt esošajām juridiskā pozitīvisma atbalstītāju bažām.¹¹³ Nākamajā apakšnodaļā apskatāmie nepieciešamības un proporcionālītātes principi arī izriet no Karolīnas lietas formulas.

¹⁰⁹ Lubell, N. 2015. *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*. Edited by M. Weller. United Kingdom: Oxford University Press, 702.

¹¹⁰ Anad, R. 2009. *Self – Defence in International Relations*. United Kingdom: Palgrave Macmillan, 5.

¹¹¹ Lubell, N. 2010. *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors*. New York: Oxford University Press, 62.

¹¹² Webster, D. 24.04.1841, British-American Diplomacy. The Caroline Case, 29 British and Foreign State Papers (1841) 1137.–1138. Available from: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/br-1842d.as [viewed 01.02.2016.].

¹¹³ Schachter, O. 1985. The Lawful Resort to Unilateral Use of Force. *Yale Journal of International Law*, ISSN: 0889-7743, Volume 10, Issue 2, article 7, 293. Available from: <https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lv/&httpsredir=1&article=1330&context=yjil> [viewed 18.07.2018.].

6.2. Nepieciešamības un proporcionālītātes principi kā pamats pašaizsardzībai

Nepieciešamība prasa jautājuma izlemšanu par to, vai situācija attaisno bruņotā spēka lietošanu, bet proporcionālītāte nosaka spēka apjomu, kuru var tiesiski izmantot mērķa sasniegšanai.¹¹⁴ Šie principi ir atzīti par neatņemamām tiesiskās un praktiskās nozīmes prasībām, kas izvirzīti pašaizsardzībai.¹¹⁵

ANO Starptautiskā tiesa vērtēja nepieciešamības un proporcionālītātes principu lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm”, norādot, ka starptautiskajās paražu tiesībās ir stingri nostiprināta konkrēta norma, saskaņā ar kuru pašaizsardzība attaisno tikai tos pasākumus, kas ir proporcionāli bruņotam uzbrukumam un kas ir nepieciešami, lai reaģētu uz to;¹¹⁶ 1996. gada konsultatīvajā atzinumā “Par draudu ar kodolieročiem vai kodolieroču izmantošanas tiesiskumu”, uzsverot, ka pašaizsardzības tiesību nosacītība ar nepieciešamības un proporcionālītātes prasībām ir starptautisko paražu tiesību norma un šī dubultā prasība vienādi attiecas uz Statūtu 51. pantu neatkarīgi no izmantotiem spēka līdzekļiem;¹¹⁷ konsultatīvajā lēmumā par okupētajā

¹¹⁴ Gardam, J.G. 1996. Legal Restraints on Security Council Military Enforcement Action. *Michigan Journal of International Law*, ISSN: 1052-2867, Volume 17, Issue 2, 305. Available from: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1493&context=mjil> [viewed 14.07.2017.].

¹¹⁵ Simma, B. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I. New York: Oxford University Press, 805.; Shaw, M. N. 2008. *International Law*. Sixth edition. United Kingdom: Cambridge University Press, 1031.; Ndulo, M. B. 2002. International Law and the Use of Force: American's Response to September. *Cornell Law Faculty Publications*, 4-1-2002, paper 56, 6. Available from: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1055&context=facpub> [viewed 20.02.2017.].

¹¹⁶ 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: “Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua” Nicaragua v. United States of America, §176. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].

¹¹⁷ 08.07.1996. Advisory opinion of the International Court of Justice: “Legality of the threat or use of nuclear weapons” §41. Available from: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf> [viewed 24.08.2017.].

Palestīnas teritorijā celtās sienas tiesiskajām sekām norādot, ka galējās nepieciešamības stāvoklis ir starptautiskajās paražu tiesībās atzītais pamatojums, ko var atzīt tikai izņēmuma kārtā, un uz to var atsaukties, pastāvot atsevišķiem stingri noteiktiem nosacījumiem, kuriem jāpiepildās to kopsakarā. Viens no nosacījumiem ir, ka konkrētai rīcībai jābūt vienīgajam iespējamam ceļam aizsargāt būtisko interesi no liela un neizbēgama apdraudējuma.¹¹⁸ Tādējādi ANO Starptautiskās tiesas spriedumi norāda uz nepieciešamības principa saistību ar “pēdējo iespēju”.

Autore ir apkopojusi J. Gardames, H. Koha, R. Ago, A. Kasezes, J. Dinšteina, D. Grina, M. Ndulo, O. Čačtera, M. Šova, N. Lubela, M. Valzera, K. Grinvuda, D. Boveta, R. Higinas, H. Valdoka, A. Randelzhofera, M. Njutona un L. Meja viedokļus par nepieciešamības un proporcionalitātes principu saturu un pievienojas D. Grina viedoklim, ka nepieciešamību pamato absolūtā pārlicība, ka nekādi citi līdzekļi nevar novērst ienaidnieka uzbrukumu. Piemēram, gadījumā, ja upura valsts ir pārliccināta, ka pastāv tieši draudi tās pastāvēšanai un citi risinājumi, izņemot spēka lietošanu, nevar mainīt situāciju pozitīva veidā.¹¹⁹ Nepieciešamības princips ir cieši saistīts ar proporcionalitātes principu, jo atbildes reakciju var pamatoti atzīt par neproporcionālu, ja tā nebija nepieciešama draudu novēršanai. Proporcionalitātes princips nozīmē, ka atbildei vai rīcībai jābūt samērīgai ar sagaidāmā mērķa sasniegšanu¹²⁰ un spēka lietošanai jābūt ierobežotai ar uzbrukuma, pret kuru valsts aizstāvas, neitralizēšanu vai

¹¹⁸ 09.07.2004. Международный Суд (консультативное заключение): Правовые последствия строительства стены на оккупированной палестинской территории, §141, 59. Доступно: <https://www.icj-cij.org/files/advisory-opinions/advisory-opinions-2004-ru.pdf> [см. 14.06.2017.].

¹¹⁹ Green, J. A. 2015. The *ratione temporis* elements of self-defence. *Journal on the Use of Force and International law*, ISSN: 2053-1710, Volume 2, No.1, 101. Available from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/20531702.2015.1043097> [viewed 14.06.2016.].

¹²⁰ Newton, M. and May, L. 2014. *Proportionality in International Law*. New York: Oxford University Press, 15.

novēršanu.¹²¹ Tajā pašā laikā paš aizsardzībai izmantotais spēks var būt lielāks vai mazāks nekā novēršamais uzbrukums, jo pirms spēka lietošanas ir būtiski pārbaudīt, vai tas ir pietiekams, lai mainītu novēršamā bruņotā uzbrukuma sekas.¹²²

Tādējādi, ievērojot iepriekš norādīto, nepieciešamības un proporcionalitātes principiem jābūt nesaraunami saistītiem ar upura valsts paš aizsardzības mērķi atvairīt vai apturēt uzbrukumu vai atgūt atpakaļ savu pretinieka uzbrukuma laikā zaudēto teritoriju.

6.3. Neatliekamības princips kā pamats paš aizsardzībai

Vēl viens princips, kam nepieciešama pārbaude, ir “neatliekamība”. Šis spēka izmantošanas tiesiskuma kritērijs ir vairāk saistīts ar gadījumiem, kad bruņotais uzbrukums jau ir noticis, jo izriet no pārlicības, ka paš aizsardzībai jāseko uzreiz pēc uzbrukuma sākuma.¹²³

Ir pamatots viedoklis, ka neatliekamības principu nevar skaidrot tieši, jo valstī, kas saskārusies ar pretinieka bruņotu darbību, notiek dažādas birokrātiskas procedūras, un tādēļ paiet zināms laiks līdz brīdim, kad valsts amatpersonas pieņem lēmumu atbildēt un dot norādījumus bruņotajiem spēkiem. Tādēļ, ja intervāls starp bruņoto uzbrukumu un paš aizsardzību ir liels, karš joprojām var

¹²¹ Fischer, H. 2007. Proportionality, Principle of. *Crimes of War: What the Public should know*. Revisited and updated edition 2, edited by Gutman, R., Rieff, D. and Dworkin, A. New York: W. W. Norton & Company, 341.

¹²² Greenwood, C. 2011. Self-Defence. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford Public International Law. Available from: http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e4_01?prd=EPIL [viewed. 15.07.2017.].

¹²³ Green, J. A. 2009. *The International Court of Justice and Self - Defense in International Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 101.

būt tiesisks, ja kavēšanās ir objektīvi pamatota.¹²⁴ Tādējādi uzbrukuma un atbildes reakcijas tuvuma interpretācija būs atkarīga no katras konkrētas situācijas konteksta.

Šis princips vairāk ir attiecināms uz gadījumiem, kad vairs nepastāv lielas šaubas par uzbrukuma esamību. Tas ir saistīts ar atbildes reakcijas tuvumu notikušam faktiskam bruņotajam uzbrukumam. Iepriekšējās pašaizsardzības gadījumā pašaizsardzības attālinātību no prognozējamā uzbrukuma regulē nenovēršamības princips.

Apkopojot iepriekšējās nodaļās norādīto, autore secina, ka nav spēka lietošanas definīcijas, kas derētu visās situācijās, ieskaitot arī tās, kad pastāv izteikti uzbrukuma draudi. Pētnieku sniegtās principu definīcijas nav viennozīmīgas, tām ne vienmēr ir strikti noteiktais saturs, kas būtu vienveidīgi izmantojams jebkādā situācijā. Lielā mērā principu piemērošana ir atkarīga no pusēm pieejamās informācijas apjoma par faktisko situāciju un informācijas avotu ticamības, spējas adekvāti to novērtēt un pušu motivācijas. Tādēļ jautājums par brīdi, ko varētu uzskatīt par bruņotā uzbrukuma sākumu, paliek atklāts¹²⁵ un tiks izskatīts nākamajā apakšnodaļā.

6.4. Tiesiskās pašaizsardzības robežas un izmantošanas ilgums

Autore izvērtēja S. Merfija preventīvās pašaizsardzības tiesiskuma tabulu un ierosinātos kritērijus preventīvās pašaizsardzības tiesiskuma pamatošana,¹²⁶

¹²⁴ Dinstein, Y. 2005. *War, Aggression and Self – Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition, 242.–243.

¹²⁵ Upeniece, V. 2018. Conditions for the lawful exercise of the right of self – defence in international law. “6th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””. Parc d’activités de Courtabœuf: EDP Sciences (SHS Web of Conferences 30), 01008, 5. Available from: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2018/01/shsconf_shw2018_01008.pdf [viewed 14.08.2018.].

¹²⁶ Murphy, S. D. 2005. The Doctrine of Preemptive Self-Defense. Villanova Law Review, ISSN: 00042-6229, Volume 50, Issue 3, article 9, 717.–718. Available from:

D. Grina spēka lietošanas tabulu,¹²⁷ kas noraida preventīvās paš aizsardzības tiesiskumu, un secina, ka preventīvās paš aizsardzības izmantošanas pakļaušana S. Merfija izvirzītajiem kritērijiem ir vērtējama kritiski. Šie kritēriji nespēj vispusīgi pamatot paš aizsardzības tiesiskumu, jo uzbrukuma neizbēgamība (pirmais kritērijs) lielā mērā ir saistīta ar prognozējamā uzbrukuma attālinātību no iepriekšējas paš aizsardzības izmantošanas brīža. Jo tālākā nākotnē tiek prognozēts uzbrukums, jo ir lielākas iespējas to novērst ar citiem līdzekļiem, bez tieša militārā spēka izmantošanas. Savukārt gadījumā, ja uzbrukuma brīdis ir tik tuvs, ka tas vairs nav novēršams, izmantojamā paš aizsardzība no preventīvās kļūst par apsteidzošo.¹²⁸ Pamatots ir S. Merfija arguments par spēka izmantošanas efektivitātes novērtēšanas nepieciešamību (otrais kritērijs). Tomēr secinājums par to, ka preventīvā spēka lietošana ir pieņemamāka, kad tas ir zemāks, var kalpot par bruņotā spēka izmantošanas attaisnojumu tikai gadījumā, ja potenciālās upura valsts militārie resursi ir ierobežoti un tās vilcināšanās radīs potenciālā uzbrucēja militāro pārsvaru. Kaut gan arī šis arguments netika akceptēts no starptautiskās sabiedrības puses (piemēram, Osirakas atomreaktora bombardēšana 1981. gadā), ko S. Merfijs ir atzīmējis savā tabulā. Tādējādi spēka izmantošanas novērtēšanai, autoresprāt, būtu jāietekmē strīda risināšanas līdzekļu izvēle tādā veidā, ka iespēju robežās priekšroka tiktu dota mierīgiem strīda risināšanas līdzekļiem, it īpaši gadījumos, kad iespējamais uzbrukums tiek prognozēts attālinātajā nākotnē. Savukārt gadījumā, ja uzbrukums var notikt tikai

https://digitalcommons.law.villanova.edu/vlr/vol50/iss3/9/?utm_source=digitalcommons.law.villanova.edu%2Fvlr%2Fvol50%2Fiss3%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [viewed 20.05.2018.].

¹²⁷ Green, J. A. 2015. The *ratione temporis* elements of self-defence. *Journal on the Use of Force and International law*, ISSN: 2053-1710, Volume 2, No.1, 109, 117. Available from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/20531702.2015.1043097> [viewed 14.06.2016.].

¹²⁸ Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. "7th International Interdisciplinary Scientific Conference "Society. Health. Welfare."", raksts ir nodots publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

attālinātajā nākotnē, ir apgrūtināši izvērtēt draudus valsts pastāvēšanai (trešais kritērijs). Pieprasot valsts pastāvēšanas līmeņa noteikšanu apdraudējuma gadījumā, var nonākt līdz situācijai, ka ģeogrāfiskā ziņā lielām valstīm ir lielākas izredzes izdzīvot bruņotā uzbrukuma gadījumā un tādēļ, iegūstot nepārprotamus un pārbaudītus pierādījumus par tuvākajā nākotnē (piemēram, pēc divām dienām) plānoto uzbrukumu un pārliecinoties, ka citi mierīgi strīda risināšanas līdzekļi ir neefektīvi, šādai teritoriālajā ziņā izdevīgai valstij tomēr būtu jāsagaida un jāpacieš pirmā uzbrukuma graužošās sekas pirms tiesību iegūšanas izmantot paš aizsardzību. Savukārt mazākām valstīm šādās situācijās vienmēr būtu iespēja izmantot apsteidzošo paš aizsardzību pirms uzbrukuma pirmā trieciena paciešanas. Autoresprāt, paš aizsardzības izmantošanas diferencēšanai pēc apdraudējuma valsts pastāvēšanai jābūt vairāk saistītai ar proporcionalitātes principa ievērošanu, proti, liela valsts, ievērojot tās izdzīvošanas spējas, var atļauties spert spēka ziņā vājākus soļus cerībā, ka tie apturēs agresoru no tā plānu izpildes.

Shematiski iepriekšējās paš aizsardzības atbalstītāju un noliedzēju viedokļus autore piedāvā atspoguļot šādi (sk. 6.1. att.).

Preventīvā paš aizsardzība	Apsteidzošā paš aizsardzība		Paš aizsardzība
1. Saņemta informācija par attālinātā nākotnē iespējamo uzbrukumu, vai šāds uzbrukums ir prognozējams. 2. Pēc mierīgu līdzekļu izmantošanas iespējamā uzbrukuma novēršanai tas joprojām tiek prognozēts.	1. Saņemta un pārbaudīta informācija par tuvākajā nākotnē plānoto bruņoto uzbrukumu. 2. Pierobežā vērojamas darbības, kuras nepārprotami apliecina gatavošanos uzbrukumam. 3. Uzbrukuma novēršana ar mierīgiem līdzekļiem nav iespējama vai nav bijusi efektīva.	1. Saņemta nepārprotama informācija par bruņotā uzbrukuma drīzo sākšanu. 2. Notiek pāreja no pēdējās uzbrukuma gatavošanas stadijas uz faktisko uzbrukumu (piemēram, liels bruņoto spēku vienību un tehnikas skaits atrodas augstākā kaujas gatavības režīmā robežas tuvumā; raketes ir izšautas upura valsts virzienā; jau iepriekš bija noticis uzbrukums, kas tika pabeigts nesēnā pagātnē).	Uzbrukums ir faktiski sācies (piemēram, izšautās raketes ir sasniegušas savus mērķus - upura valsts teritorijā ir upuri civiliedzīvotāju vai militārpersonu vidū, ir bojāti vai iznīcināti civilie vai militārie objekti; bruņotie spēki ir šķērsojuši robežu).

6.1. attēls. Pamatojuma atšķirības valstu spēka lietošanai paš aizsardzībā

Ir diskutējams juridiskā pozitīvisma atbalstītāju viedoklis, ka šķietami uzsāktais bruņotais uzbrukums var faktiski nenotikt. Kaut gan šo viedokli pētnieki pamato ar optimistisku cerību, ka potenciālā uzbrucēja valsts vienmēr var atsaukt pavēli “uzbrukt” vai izšautās raķetes var izrādīties vadāmas un to kursu vienmēr varēs mainīt. Tomēr pētnieki nesniedz šādu gadījumu piemērus valstu praksē. Uzsāktā šķietamā uzbrukuma apšaubīšana ir pamatota, ja ir notikusi tehniska kļūda.¹²⁹ Spilgts piemērs ir 2018. gada 7. augustā Igaunijā notikušās NATO mācības, kuru laikā Spānijas iznīcinātājs nejauši izšāva AMRAAM klases kaujas raketi “gaiss-gaiss” Otepē tuvumā Igaunijā.¹³⁰ Bez tehniska rakstura kļūdām notikuma pamatā var būt cilvēciskais faktors. Valstīm ar garu un ne vienmēr nožogotu vai marķētu robežas līniju (piemēram, Ukraina un Krievija) ir bijuši gadījumi, kad to teritorijā prettiesiski ienāca kaimiņvalstu bruņoto spēku vai robežsardzes pārstāvji. Šādos gadījumos, ievērojot visus faktisko situāciju raksturojošos apstākļus to kopsakarā (proti, incidents ir vienīgais; vainīgā valsts nekavējoties sniedza incidenta skaidrojumu vai izteica nožēlu par notikušo; cietušās valsts rīcībā nav nekādas informācijas par vainīgās valsts nolūku uzbrukt), cietušās valsts bruņotā reakcija tiks vērtēta kā agresija.¹³¹

Pamatproblēma, ar kuru vienmēr saskārās preventīvās paš aizsardzības izmantošanas laikā, ir tās būtiska attālinātība no prognozējamā, iespējamā

¹²⁹ Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. “7th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””, raksts ir nodots publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

¹³⁰ Kupšc, E., Justoviča, P. un Krieviņš, R. 08.08.2018. Igaunijas Aizsardzības ministrija: Igaunijā nejauši izšautā raķete ir ārkārtējs gadījums. *LSM.LV*. Iegūt no: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/latvijas-aizsardzibas-ministrija-igaunija-nejausi-izsauta-rakete-ir-arkartejs-gadijums.a288021/> [sk. 23.08.2018.]; Spāņu iznīcinātājs nejauši palaidis kaujas raketi virs Igaunijas. 08.08.2018. *Sputnik*. Iegūts no: <https://sputniknews.lv/Baltics/20180808/9043952/spanija-igaunija-rakete-nato.html> [sk. 23.08.2018.].

¹³¹ Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. “7th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””, raksts ir nodots publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

bruņotā uzbrukuma. Rezultātā ir apgrūtināta ticamu pierādījumu iegūšana gan par nākotnes uzbrukumu un neiespējamību to novērst ar mierīgiem strīda risināšanas līdzekļiem (nenovēršamības un nepieciešamības principa ievērošanai), gan par tā spēka lielumu (proporcionalitātes principa ievērošanai). Tādēļ preventīvās pašaizsardzības atbalstītāji bieži ignorē nenovēršamības principu kā pamatu spēka izmantošanai pašaizsardzībai. Tomēr uzbrukuma plāni, pat ja tie jau ir izstrādāti, var nekad netikt izpildīti, jo, piemēram, uz potenciālo uzbrucēju var radīt efektīvu ietekmi potenciālās upura valsts diplomātisko, ekonomisko vai atturošo militāro (piemēram, sava spēka demonstrēšana militāro mācību laika pie robežas) līdzekļu vienlaicīga izmantošana. Šajā gadījumā potenciālajai upura valstij būtu jāiegūst papildu pārliecinoši pierādījumi tam, ka neviens no tās izmantotajiem mierīgajiem uzbrukuma novēršanas līdzekļiem nav guvis panākumus un nespētu gūt panākumus arī nākotnē.

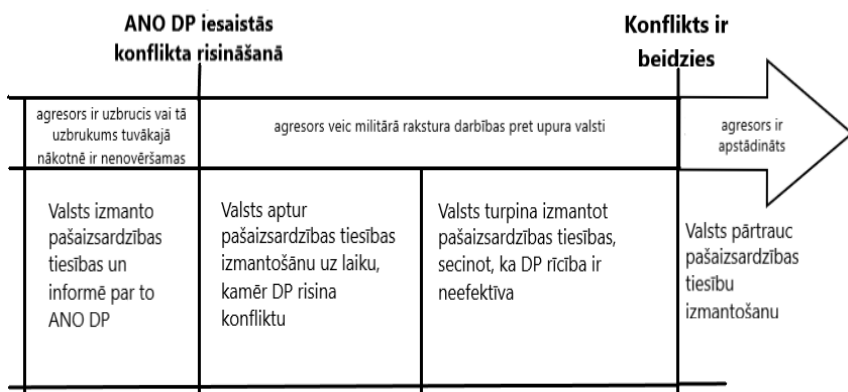
Var nepiepildīties cerība, ka spilgts iepriekšējās pašaizsardzības gadījums nonāks izskatīšanai ANO Starptautiskajā tiesā. Nepastāv arī pārliecība, ka šāds gadījums, nonākot tiesā, iedrošinās to noteikt visaptverošu priekšnosacījumu un kritēriju kopumu tiesiskai iepriekšējās pašaizsardzības izmantošanai. Savukārt pastāvošā realitāte turpina apliecināt nepieciešamību rast pietiekami skaidru tiesisko regulējumu pašaizsardzības tiesības izmantošanai, pirms bruņotais uzbrukums ir faktiski noticis.¹³²

Ir maz ticams, ka tiks grozīti ANO Statūti, ievērojot grozījumu pieņemšanas sarežģīto procesu. Tā kā rezolūciju pieņemšana Drošības padomē var būt apgrūtināta ar pastāvīgo locekļu veto tiesībām, piemēram, ASV, kas atbalsta preventīvo pašaizsardzību, iespējams, neatbalstīs ANO Drošības padomes rezolūciju par apsteidzošo pašaizsardzību, autore ierosina pieņemt

¹³² Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. “7th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””, raksts ir nodots publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

rezolūciju ANO Ģenerālajā asamblejā, kurai jābalstās uz priekšnosacījumiem, ko autore norādīja Nobeiguma 6. punktā. Autores piedāvātais ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas projekts ir pievienots Nobeiguma 7. punktā.

Jautājums, uz kuru, autoresprāt, arī nav rasta viennozīmīgi skaidra atbilde ir par to, cik ilgi var turpināties valsts bruņotā spēka lietošana pašaizsardzībai. Apkopojot un izvērtējot atšķirīgos M. Ndulo, M. Glenona, T. Franka, F. Patela, E. Rostova, M. Halberstamas, O. Čāčtera, A. Čeisa, V. Reismaņa, S. Aleksamdrova, A. Kasezes, M. Šova, J. Dinšteina, K. Grejas, R. Varka, I. Ziemeles viedokļus, autore piedāvā shematiski atspoguļot šādi (sk. 6.2. att.).

6.2. attēls. Valstu izmantotās pašaizsardzības ilgums¹³³

Vērtējot 51. pantu ar:

1) vēsturiskās interpretācijas metodi, jānorāda, ka pētnieki, kas atbalsta pašaizsardzības tiesības noliegšanu, ja Drošības padome sākusī rīkoties, nav

¹³³ Upeniece, V. 2019. *Valsts pašaizsardzības tiesību izmantošanas ilgums*. Zinātnisko rakstu krājums VII Starptautiskā zinātniski praktiskā konference. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija. 368. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/2018/konf07122018.pdf>. [sk. 19.05.2019.]

citējuši panta tapšanas vēsturiskos dokumentus, kas atbalstītu viņu viedokli.¹³⁴ Tieši pretēji ASV delegācijas vecākais padomnieks D. Dules 1945. gada norādīja, ka šādā situācijā valstīm nav pienākums pārtraukt pašaizsardzības pretpasākumus. Citiem vārdiem sakot, pastāvēs konkurējošā vara.¹³⁵ To pamato arī diskusijas par ANO Statūtu 51. panta projekta redakciju.¹³⁶ Ja pārējo delegāciju pārstāvji nepiekāptos PSRS delegācijas pārstāvja viedoklim, panta redakcija, autoresprāt, būtu daudz skaidrāka;

2) gramatisko interpretācijas metodi, autore piekrīt viedoklim, ka vārdi “līdz brīdim, kamēr” (“*until*”) nenosaka “līdz brīdim, kamēr Drošības padome nav sākusī risināt jautājumu” vai “līdz brīdim, kamēr Drošības padome neveiks pasākumus”, bet gan “līdz brīdim, kamēr Drošības padome nav veikusi pasākumus, kas nepieciešami starptautiskā miera un drošības uzturēšanai”. Tādējādi ar vārdiem “nepieciešami starptautiskā miera un drošības uzturēšanai” tiek izskaidrota to pasākumu būtība, pēc kuru veikšanas valsts tiesības uz pašaizsardzību izbeidzas. Pretējā gadījumā nebūtu nepieciešamības apgalvot, ka valsts veiktie pasākumi nedrīkst ietekmēt Drošības padomes pilnvaras, jo tos būtu jāpārtrauc, tiklīdz Drošības padome ir sākusī rīkoties;¹³⁷

3) teleoloģiskās interpretācijas metodi, ir maz ticams, ka 50 Statūtus ratificējušās valstis, kas dibināja ANO, un 130 valstis, kuras Statūtus ratificēja

¹³⁴ Halberstam, M. 1996. The Right to Self-Defense Once the Security Council Takes Action. *Michigan Journal of International Law*, ISSN: 1052-2867, Volume 17, Issue 2, 241.–242. Available from: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1491&context=mjil> [viewed 14.05.2018.].

¹³⁵ Minutes of the Thirty-sixth meeting of the United States Delegation. Held at San Francisco. 11.05.1945. Department of the State. Office of the historian. Foreign relations of the United States: diplomatic papers, 1945, General: The United States, volume I, 666. Available from: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v01/pg_666 [viewed 05.08.2017.].

¹³⁶ *Ibid.*, 823.–824.

¹³⁷ Halberstam, M. 1996. The Right to Self-Defense Once the Security Council Takes Action. *Michigan Journal of International Law*, ISSN: 1052-2867, Volume 17, Issue 2, 230.–240. Available from: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1491&context=mjil> [viewed 14.05.2018.].

vēlāk, piekrita atteikties no savām paš aizsardzības tiesībām, ja Drošības padome veic darbību, neskatoties uz to, kādu darbību tā veic un cik veiksmīga tā ir.¹³⁸

Tādējādi vēsturiskā, gramatiskā un teleoloģiska Statūtu 51. panta interpretācija apliecina valstu tiesības izmantot paš aizsardzību līdz brīdim, kamēr netiek apturēta agresora rīcība (neatkarīgi no tā, kas to spēs panākt, – pati upura valsts, upura valsts kopā ar sabiedrotiem, Drošības padome vai visi kopā). ANO Statūtu autori neapšaubāmi labi pārvaldīja juridisko valodu, un gadījumā, ja viņu mērķis bija tik būtiski ierobežot paš aizsardzības tiesības, tas tiktu izdarīts skaidri un viennozīmīgi. Ievērojot ANO Statūtu terminoloģiju, 51. panta sākums skanētu, piemēram, šādi: “Valstis atturas no spēka lietošanas, tajā skaitā paš aizsardzībai, ja Drošības padome ir veikusi VII nodaļā paredzētus pasākumus.” Savukārt gadījumā, ja paš aizsardzība pāraugs agresijā, Drošības padome var veikt Statūtu VII nodaļā paredzētās darbības. Lai novērstu diskusijas par šo jautājumu, autore piedāvā attiecīgo rezolūcijas projekta panta redakciju (skat. pilnu rezolūcijas projekta tekstu Nobeiguma 7. punktā).

¹³⁸ Halberstam, M. 1996. The Right to Self-Defense Once the Security Council Takes Action. *Michigan Journal of International Law*, ISSN: 1052-2867, Volume 17, Issue 2, 237.–239. Available from: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1491&context=mjil> [viewed 14.05.2018.].

NOBEIGUMS

Promocijas darbā autore izpētīja izvirzītos jautājumus saistībā ar valsts tiesībām uz paš aizsardzību citas valsts uzbrukuma gadījumā un regulējuma pilnveidošanas nepieciešamību. Pētot un analizējot valsts paš aizsardzības tiesības izmantošanu pret citas valsts faktisku vai prognozējamo uzbrukumu, tās daudzveidīgo un pretrunīgo teoriju un praksi, autore sasniedza promocijas darba mērķi, formulējot priekšnosacījumus paš aizsardzības tiesiskai izmantošanai un sniedzot priekšlikumus starptautiskajā regulējumā konstatēto nepilnību novēršanai.

Vienlaikus autore sniedza priekšlikumus nacionālajā regulējumā konstatēto nepilnību novēršanai, proti, pētījuma izstrādes laikā autore konstatēja nepilnību mobilizācijas jautājuma risināšanā nacionālajā regulējumā, kuru nevēlējās atstāt nepamanītu un piedāvāja savu risinājumu. Savukārt grozījumi nacionālajā regulējumā attiecībā uz kara pasludināšanu, autoresprāt, nav tik svarīgi un ir tikai redakcionāla rakstura. Tomēr, ievērojot Saeimas Juridiskās komisijas darba grupas Valsts prezidenta pilnvaru iespējamai paplašināšanai un ievēlēšanas kārtības izvērtēšanai 2017. gada 23. maija priekšlikumu 7.3.1. apakšpunktā izteikto viedokli, ja jautājums saistībā ar Latvijas Republikas Satversmes 43. panta grozījumiem tiks aktualizēts atkārtoti, autore piedāvā iespējamus redakcionālā rakstura grozījumus šajā panta un ar to saistītajā nacionālajā regulējumā.

Autore konstatēja latviešu terminu skaidrojumu trūkumu pašreiz zinātniskajā literatūrā angļu valodā plaši izmantoto paš aizsardzības veidu apzīmēšanai. Tādēļ autore uzskata, ka latviešu valodas terminu vienotai un saskaņotai izstrādei un ieviešanai gan speciālajā mācību literatūrā, gan plašsaziņas līdzekļos būtu jāiesaista Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija.

Izdarītie secinājumi un no tiem izrietošie priekšlikumi attiecībā uz starptautiskā līmeņa regulējumu ir sekojoši.

1. ANO Statūtu 51. panta satura paplašinātās interpretācijas cēloņi

Secinājums. ANO Statūtu paplašinātās interpretācijas popularitāti, autoresprāt, veicina šādi faktori:

1.1. ANO Statūtu projekta sagatavotāju mērķis bija radīt efektīvu miera uzturēšanas un nodrošināšanas mehānismu, kas atsevišķos gadījumos joprojām nespēj darboties pietiekami efektīvi, jo ANO Drošības padomes pastāvīgie locekļi ne vienmēr spēj panākt savlaicīgu un nepieciešamu vienošanos (piemēram, Kosovas un Ukrainas gadījumā). Tādēļ autore piekrīt S. Aleksandrova viedoklim, ka valstu 51. panta interpretācijas robežas ir un būs proporcionālas Drošības padomes spējai efektīvi risināt tās kompetencē esošās attiecīgās situācijas.

1.2. Ievērojot mūsdienu militāro spēju attīstību un postošo ieroču piegādes tehnoloģijas, upura valsts var būtiski zaudēt savas aizsardzības spējas, ja stingri ievēros prasību no sākuma sagaidīt faktisku uzbrukumu pirms aizsardzības pasākumu veikšanas.

Autore piekrīt ANO ģenerālsekretāra 2005. gada atskaitē “Lielākā brīvībā: ceļā uz attīstību, drošību un cilvēktiesībām visiem” norādītajam, ka nenovēršamo draudu gadījumā valstij ir tiesības izmantot paš aizsardzību ANO Statūtu 51. panta ietvaros, negaidot līdz pārkāpējas valsts bruņotā uzbrukuma faktiskajai izpildei.

2. ANO Starptautiskās tiesas sniegtais bruņotā uzbrukuma jēdziena raksturojums

Secinājums. ANO Starptautiskās tiesas lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” sniegtajam bruņotā uzbrukuma raksturojumam (proti, ANO Statūtu 51. panta paš aizsardzības tiesības var izmantot tikai, ja uzbrukums ir sasniedzis “nepieciešamo mērogu un iedarbību”) nevajadzētu ietekmēt paš aizsardzības tiesības izmantošanas iespēju, jo:

2.1. šāds ierobežojums ANO Statūtu tekstā nav paredzēts. Kā pamatoti atzīst C. Grinvuds un J. Dinšteins, paš aizsardzības tiesību izmantošanu ANO Statūti nav padarījuši atkarīgu no bruņotā uzbrukuma gradācijas pēc tā smaguma, svarīguma, intensitātes vai citām īpašībām;

2.2. ANO Starptautiskā tiesa nav sniegusi šāda ierobežojuma skaidru un visaptverošu definīciju;

2.3. ja netiek ņemti vērā valstu atšķirīgie ģeogrāfiskie, demogrāfiskie un militāro spēju attīstības aspekti, šajā ziņā izdevīgākajām valstīm, kā pamatoti norada M. Šovs, būs lielākas izdzīvošanas iespējas. Savukārt, ja šie aspekti tiks ņemti vērā, tad lielākas valstis (to iedzīvotāji) būs spiestas ciest vairāk, pirms tām radīsies tiesības uz paš aizsardzību;

2.4. ir pamatotas V. H. Tafta izteiktās bažas, ka šāda ierobežojuma skaidras definēšanas gadījumā pastāvēs risks, ka valstis to izmantos, lai apzināti lietotais spēks nepārsniegtu definīcijā paredzētās robežas un tajā pašā laikā lai tas novājinātu upura valsti.

Priekšlikums. Tādējādi paš aizsardzības tiesību rašanos jābalsta nevis uz pārkāpēja lietotā spēka smaguma vērtēšanu katrā atsevišķā gadījumā un hipotētiska ierobežojuma definēšanu, bet uz pārliecību, ka pārkāpēja spēka lietošana kā prettiesiska darbība rada tiesības uz paš aizsardzību. Savukārt pārkāpēja apzinātas un mērķtiecīgas bruņotas rīcības svarīgums, smagums un

intensitāte ietekmē pašaizsardzības darbības raksturu un apjomu proporcionālītātes principa ietvaros.¹³⁹

3. ANO Statūtu 51. panta satura iztulkošana

Secinājums. Gramatiskā normas iztulkošanas metode neievieš skaidrību panta satura iztulkošanā, jo Statūtu teksts franču un krievu valodā satur mazāku ierobežojošo formulējumu nekā Statūtu 51. panta redakcija angļu valodā. Autore nekonstatēja apliecinājumu tam, ka ANO Statūtu projekta sagatavotāji plānoja saglabāt iespēju izmantot iepriekšējo (apsteidzošo un preventīvo) pašaizsardzību pilnā apjomā. Tomēr ANO Statūtu 51. panta atsauce uz pašaizsardzību kā valsts neatņemamām tiesībām atgādina par pašaizsardzības regulējuma pastāvēšanu ne tikai starptautiskajos dokumentos (piemēram, ANO Statūtos un starpvalstu līgumos par kolektīvo aizsardzību), bet arī paražu tiesībās. Mūsdienu paražu tiesības veidojas valstu prakses ietvaros, kurā arvien biežāk valstis atklāti sāk izmantot pirms ANO Statūtu pieņemšanas paražu tiesībās pastāvošos pašaizsardzības elementus (ASV, Lielbritānija, Austrālija, Japāna, Izraēla, Krievija), iekļaujot tos politikas plānošanas dokumentos vai valsts amatpersonu paziņojumos. Teleoloģiskā metode, pēc autores domām, atgriež normas tulkotāju pie mūsdienu realitātes un secinājuma, ka 51. panta radītāju mērķis viennozīmīgi nebija sagaidīt valsts būtisku novājināšanu vai sagraušanu ar citas valsts pirmo agresijas triecienu pirms tiesību piešķiršanas sevi aizstāvēt, ja valsts vēl būs spējīga to darīt. Tādējādi ar teleoloģiskās, sistēmiskās un daļēji gramatiskās iztulkošanas metodes palīdzību ir iespējama paplašināta normas iztulkošana, rodot atbildi uz jautājumu par to, kurā brīdī uzbrukums ir uzskatāms par sāktu.

¹³⁹ Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. “7th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””, raksts ir pieņemts publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

4. Iepriekšējās pašaizsardzības robežas

Secinājums. Pašreiz pastāvošā ANO Statūtu 51. panta interpretāciju daudzveidība valstu un pētnieku vidū nerisina pašaizsardzības tiesību izmantošanas jautājumu. Šāda situācija var tikai veicināt bruņoto konfliktu skaita palielināšanos.

Priekšlikums. Tādēļ šīs problēmas risināšanai ir nepieciešams ANO līmenī pieņemtais regulējums, šādu robežu (principu) ietvaros.

4.1. Nenovēršamības un nepieciešamības princips:

4.1.1. pārliecinošu pierādījumu pastāvēšana, kas apliecina nepārprotamu postoša uzbrukuma uzsākšanu vai postoša uzbrukuma sagatavošanas darbu drīzu pabeigšanu un uzbrukuma sākšanu;

4.1.2. uzbrukumu nav iespējams novērst ar mierīgiem līdzekļiem:

4.1.2.1. jo valsts ir izmantojusi tai pieejamās konflikta mierīgas novēršanas metodes (piemēram, diplomātiskos līdzekļus, masu mediju palīdzību, militāros atturēšanas līdzekļus, ekonomiskā rakstura ietekmēšanas mehānismus), tajā skaitā ir griezies Drošības padomē ar lūgumu veikt nepieciešamos pasākumus gaidāmā uzbrukuma novēršanai, un šīs darbības nav mainījušas potenciāla uzbrucēja nodomu uzbrukt;

4.1.2.2. jo citu metožu un paņēmieni izmantošana mierīgai uzbrukuma novēršanai ir acīm redzama laika izšķērdēšana vai līdz uzbrukumam palika tik maz laika, ka tā izmantošana tikai mierīgām konflikta novēršanas metodēm ir nelietderīga, proti, pastāv pamatota pārliecība, ka tās nemainīs potenciālā uzbrucēja nodomu uzbrukt. Mierīgu strīda atrisināšanas metožu meklēšana un izmantošana upura valstij jāturpina arī pēc pašaizsardzības tiesību izmantošanas uzsākšanas.

4.2. Proporcionalitātes princips. Atbildes reakcijā izmantotajam spēkam jābūt vienlaikus proporcionālam:

4.2.1 draudošā uzbrukuma mērogam un līdzekļiem (vērtējot potenciālo upuru skaitu un iznīcināto īpašumu) ar nosacījumu, ka upura valsts izmanto mazāku spēku, ja tas ir objektīvi pietiekams draudošā uzbrukuma novēršanai;

4.2.2. upura valsts aizstāvēšanās mērķim novērst uzbrukumu. Aizstāvēšanās nedrīkst pāraugt agresijā, rezultējoties, piemēram, ar pārkāpējas valsts teritorijas aneksiju.¹⁴⁰

5. Preventīvās paš aizsardzības tiesiskuma problemātika

Secinājums. Preventīvā paš aizsardzība (jeb preventīvais karš) neatbilst starptautiskajās tiesībās pastāvošajam regulējumam. Nenovēršamības principa (kas prasa ar augstu ticamības pakāpi nākotnē izpildāmo konkrēto un identificējamo draudu pastāvēšanu) neievērošana preventīvās paš aizsardzības gadījumā izslēdz tās tiesiskās attaisnošanas iespēju, jo ir grūti rast pārliecinošus pierādījumus attālinātā nākotnē iespējamā valsts uzbrukuma plānošanas faktam, šo plānu raksturojumam un potenciālajām sekām, kā arī tam, ka nekas nākotnē nespēs mainīt situāciju par labu potenciālajai upura valstij. Grūtības ar augstu ticamības pakāpi noteikt šāda attālinātā nākotnē iespējamā uzbrukuma raksturu un smagumu aprūrina arī proporcionalitātes principa ievērošanu preventīvās paš aizsardzības gadījumā. Tādēļ preventīvajai paš aizsardzībai pašreiz nav rodams tiesiskais pamatojums nedz paražu tiesībās, nedz ANO Statūtos.

6. Paš aizsardzības tiesību izmantošanas ilgums

Secinājums. Valstij, kas ir īstenojusi paš aizsardzības tiesības, par to nekavējoties jāziņo ANO Drošības padomei. Pētnieku vidū pastāv atšķirīgi

¹⁴⁰ Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. “7th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””, raksts ir pieņemts publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.

viedokļi par pašaizsardzības tiesību turpināšanas iespējām gadījumā, ja Drošības padome iesaistās jautājuma risināšanā. Gan ANO Statūtu 51. panta saturs, gan vēsturiskā un teleoloģiskā normas interpretācijas metodes ļauj valstij izmantot pašaizsardzības tiesības līdz brīdim, kad ANO Drošības padome piemēros efektīvus pasākumus starptautiskā miera un drošības uzturēšanai, proti, ANO Drošības padomes nespēja vienoties par situācijas risinājumiem vai tās pieņemto lēmumu efektivitātes trūkums nedrīkst apturēt valsts tiesības turpināt darbības pašaizsardzības nolūkā. Savukārt gadījumā, ja pašaizsardzība pāraug agresijā, Drošības padome nav ierobežota veikt Statūtu VII nodaļā paredzētās darbības.

Priekšlikums. Lai novērstu diskusijas par šo jautājumu, autore piedāvā šādu ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas projekta panta redakciju (skat. pilnu rezolūcijas projekta tekstu 7. punktā):

“4. Drošības padomes pasākumi, ja tie nepanāk starptautiskā miera un drošības uzturēšanu, neaptur valsts tiesības izmantot pašaizsardzību.”

7. Iepriekšējās pašaizsardzības robežu iekļaušana skaidrojumā

Secinājums. ANO Statūtu grozījumu pieņemšana ir sarežģīts process, kas izskaidro šādu grozījumu neesamību 51. pantā kopš Statūtu pieņemšanas 1945. gadā līdz šim brīdim, kaut gan grozījumi būtu nepieciešami, piemēram, valstu pašaizsardzības tiesību izmantošanas paredzēšanai pret nevalstisko dalībnieku (teroristu) bruņotajiem uzbrukumiem. Rezolūcijas pieņemšana Drošības padomē var būt apgrūtināta ar pastāvīgo locekļu veto tiesībām. Tādēļ autore ierosina noteikt ANO Statūtu 51. panta piemērošanas robežas attiecībā uz pašaizsardzību no citas valsts uzbrukuma ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijā. Rezolūcijai būs ieteikuma raksturs. Tomēr tā, gūstot valstu atbalstu pieņemšanas laikā, ne tikai ievieš lielāku skaidrību ANO Statūtu piemērošanā, bet arī ietekmēs valstu praksi attiecīgajā jautājumā.

Priekšlikums. Ievērojot iepriekš norādītos secinājumus, autore piedāvā šādu ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas projektu:

“Apvienoto Nāciju Organizācija

A/.../...

Ģenerālā Asambleja

**Speciālā komiteja par paš aizsardzības tiesību
izmantošanu: rezolūcijas projekts**

Paš aizsardzības tiesības izmantošana

Ģenerālā asambleja,

izskatot Speciālās komitejas ziņojumu, kura tika izveidota, pamatojoties uz Ģenerālās asamblejas ... rezolūciju paš aizsardzības tiesību izmantošanas priekšnosacījumu skaidrošanai, ievērojot mūsdienu izaicinājumus mieram un drošībai,

būdamā dziļi pārliecināta, ka paš aizsardzības tiesību izmantošanas skaidrojums veicinās starptautiskā miera un drošības nostiprināšanu,

uzsverot starptautisko tiesību progresīvas attīstības nepieciešamību, lai to padarītu par vēl efektīvāku Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtu 1. un 2.pantā noteikto mērķu un principu sasniegšanai,

atkārtoti uzsverot Drošības padomes lomu un pilnvaras starptautiskā miera un drošības uzturēšanā atbilstoši Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtiem,

atgādinot valstīm par to pienākumu risināt savstarpējos strīdus, izmantojot mierīgus līdzekļus, lai nepakļautu draudiem starptautisko mieru, drošību un taisnīgumu,

vērš Drošības padomes uzmanību uz paš aizsardzības tiesību izmantošanas skaidrojumu un iesaka tai, nepieciešamības gadījumā ņemt to vērā,

būdamā pārliecināta, ka valsts paš aizsardzības tiesību izmantošanas skaidrojums radīs atturošu ietekmi uz potenciālo agresoru un novērsīs tādu paš aizsardzības tiesību izmantošanu, kas rada draudus starptautiskajam mieram un drošībai, atbalsta šādu paš aizsardzības tiesību izmantošanas skaidrojumu:

1. pants

Valsts var izmantot paš aizsardzības tiesības neatkarīgi no tā, vai cita valsts tai ir pasludinājusi karu, ja:

- a) valsts cieš no bruņota uzbrukuma;
- b) pastāv tieši tuvojošos uzbrukuma draudi.

2. pants

Tiešu tuvojošos uzbrukuma draudu gadījumā, valsts var izmantot paš aizsardzības tiesības, ja pastāv vienlaikus šādi priekšnosacījumi:

- a) ir pamatota pārliecība, ka uzbrukums notiks tuvākajā nākotnē;
- b) uzbrukumu nav iespējams novērst ar mierīgām strīda risināšanas metodēm, vai tās ir bijušas neveiksmīgas.

3. pants

Valsts izmanto bruņoto spēku paš aizsardzībai tikai aizstāvēšanās nolūkā un tādā apjomā, kāds ir nepieciešams šī mērķa sasniegšanai, ievērojot tuvojošos uzbrukuma mērogu un līdzekļus.

4. pants

Drošības padomes pasākumi, ja tie nepanāk starptautiskā miera un drošības uzturēšanu, neapņemas valsts tiesības izmantot paš aizsardzību.

.....plenārsēde,

.....gads”

8. Agresijas definīcijas paplašināšana

Secinājums. Deklarācijā par agresijas definīciju valsts tiek atzīta par agresoru tikai gadījumā, ja bruņotas bandas, grupas vai irregulārie spēki vai algotņi atklāti darbojas tās vārdā (skat. 3. panta g) apakšpunktu). Izmantojot šo regulējumu, ANO Starptautiskā tiesa lietā “Nikaragva pret Amerikas Savienotajām Valstīm” konstatēja, ka nemiernieku apgādāšana ar ieročiem vai cita veida palīdzības sniegšana (tāda kā finansēšana, apgādāšana, organizēšana, apmācīšana) nerada valsts atbildību par šo grupējumu rīcību, jo neapliecina valsts kontroli pār to. Šāds skaidrojums sniedz valstij, kas atbalsta nemierniekus citas valsts teritorijā, iespēju izvairīties no atbildības.

Priekšlikums. Lai novērstu iepriekšminētās situācijas, autore piedāvā šādu ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas projektu:

“Apvienoto Nāciju Organizācija
Ģenerālā Asambleja

A/.../...

**Specialā komiteja par agresijas definīcijas
papildināšanu: rezolūcijas projekts**

Agresijas definīcijas paplašināšana

Ģenerālā asambleja,

izskatot Speciālās komitejas ziņojumu, kura tika izveidota, pamatojoties uz Ģenerālās asamblejas ... rezolūciju, lai izvērtētu ar tās 1974.gada 14.decembra

rezolūciju 3314 (XXIX) apstiprinātās agresijas definīcijas atbilstību mūsdienu izaicinājumiem mieram un drošībai,

būdamā dziļi pārliecināta, ka agresijas skaidrojums veicina starptautiskā miera un drošības nostiprināšanu,

1. *atzīst* par nepieciešamu papildus tās 1974. gada 14. decembra rezolūcijā 3314 (XXIX) apstiprinātajam agresijas aktu sarakstam noteikt, ka par agresijas aktu atzīstama arī bruņoto bandu, grupu, irregulāro spēku vai algotņu militārā apmācība, bruņotas darbības organizēšana, finansēšana, apgāde ar ieročiem un ekipējumu, ja tie veic tādus bruņotus aktus pret citu valsti, kuri ir līdzvērtīgi 1974. gada 14. decembra rezolūcijas 3314 (XXIX) 3. pantā aprakstītajiem aktiem vai daļībai tajos,

2. *atkārtoti aicina* visas valstis atturēties no visiem agresijas aktiem un citiem spēka lietošanas veidiem, kas neatbilst Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtiem un Deklarācijai par starptautisko tiesību principiem attiecībā uz valstu draudzīgām attiecībām un sadarbību starp valstīm,

3. *vērš* Drošības padomes uzmanību uz agresijas definīcijas paplašināšanu un iesaka tai, nepieciešamības gadījumā ņemt to vērā kā vadlīnijas agresijas akta noteikšanai atbilstoši Statūtiem.

.....*plenārsēde,*
.....*gads*”

Promocijas darba jautājumu izpētes rezultātā autore izdarītie secinājumi un no tiem izrietošie priekšlikumi attiecībā uz nacionālā līmeņa regulējumu ir šādi:

1. Latvijas Republikas Satversmes 43. panta atbilstība starptautiskām tiesību normām

Secinājums. 1922. gadā pieņemtās Latvijas Republikas Satversmes 43. pants paredz Valsts prezidenta tiesības pasludināt karu, pamatojoties uz Saeimas pieņemto lēmumu. Latvijas Republikas Satversmes 43. pants precīzi nenosaka gadījumus, kad Saeima var pieņemt lēmumu pasludināt karu. Savukārt

Nacionālās drošības likuma 6. panta 9. punkts nosaka, ka Saeima lemj par kara pasludināšanu un uzsākšanu.

Kopumā kara pasludināšanas gadījumus var sadalīt divās pamatgrupās:

- 1) situācijas, kad valsts rīcība ir atzīstama par agresiju 1978. gada 14. decembra ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijas Nr. 3314 (XXIX) izpratnē;
- 2) situācijas, kad valsts izmanto ANO Statūtu 51. pantā paredzētās tiesības uz paš aizsardzību.¹⁴¹

Hāgas 1907. gada III konvencija par karadarbības uzsākšanu, kas satur prasību pasludināt karu pirms tā uzsākšanas, joprojām ir spēkā. Atbilstoši 1928. gadā parakstītās Konvencijas par atteikšanos no kara kā nacionālās politikas instrumenta (Briāna-Keloga miera pakts jeb Parīzes pakts) preambulai tai dalībvalstij, kas meklēs iespēju atbalstīt nacionālās intereses ar vēršanos pie kara, tiks atteikti konvencijā paredzētie labumi, proti, citas dalībvalstis šādā gadījumā ir tiesīgas uzsākt karu pret šo valsti. Tādējādi Latvijas Republikas Satversmes 43. pants atbilst starptautisko tiesību regulējumam.

Priekšlikumi. Ievērojot kara pasludināšanas nozīmes mazsvarīgumu paš aizsardzības gadījumā, Latvijas Republikas Satversmē, Nacionālās drošības likumā, Ministru kabineta iekārtas likumā un Karatiesu likumā var veikt redakcionāla rakstura grozījumus. Ievērojot iepriekšnorādīto, autore ierosina šādus grozījumus normatīvajos aktos:

- 1) Latvijas Republikas Satversmē izdarīt šādus grozījumus:

1. Izslēgt 43. pantu.

Pašreizējā 43. panta redakcija:

“43. Valsts prezidents uz Saeimas lēmuma pamata pasludina karu.”

2. Izteikt 44. pantu šādā redakcijā (izmaiņas pasvītrotas):

¹⁴¹ Upeniece, V. 2016. Anticipatory war and UN Charter Article 51. Riga: Latvian Academy of Sciences Baltic Center for Strategic Studies, 168.

“44. Valsts prezidentam ir tiesība spert nepieciešamos militārās aizsardzības soļus militārā iebrukuma vai kara gadījumā pirms Saeimas sasaukšanai. Līdz ar to Valsts prezidents nekavējoties sasauc Saeimu, kurā iesniedz apstiprināšanai pieņemto lēmumu par valsts militārās aizsardzības uzsākšanu.”

Pašreizējā 44. panta redakcija:

“44. Valsts Prezidentam ir tiesība spert nepieciešamos militārās aizsardzības soļus, ja kāda cita valsts Latvijai pieteikusi karu vai ienaidnieks uzbrūk Latvijas robežām. Līdz ar to Valsts Prezidents nekavējoties sasauc Saeimu, kura lemj par kara pasludināšanu un uzsākšanu.”

Piedāvātajā redakcijā autore izmantoja Latvijas Republikas Satversmes vēsturisko izteiksmes stilu, panākot teksta vienveidību.

3. Aizstāt 73. pantā vārdus “kara pasludināšanu un uzsākšanu” ar vārdiem “valsts militārās aizsardzības uzsākšanu”.

Izmaiņa 73. pantā pasvītota:

“73. Tautas nobalsošanai nevar nodot budžetu un likumus par aizņēmumiem, nodokļiem, muitām, dzelzceļa tarifiem, kara klausību, valsts militārās aizsardzības uzsākšanu, miera noslēgšanu, izņēmuma stāvokļa izsludināšanu un tā izbeigšanu, mobilizāciju un demobilizāciju, kā arī līgumus ar ārvalstīm.”

2) Nacionālās drošības likumā izdarīt šādus grozījumus:

1. Izteikt 6. panta 9. punktu šādā redakcijā:

“(9) lemj par valsts militārās aizsardzības uzsākšanu;”.

Pašreizējā 6. panta 9. punkta redakcija:

“6. pants. Saeimas kompetence

Saeima:

[..] 9) lemj par kara pasludināšanu un uzsākšanu;”

2. Izteikt 8. panta pirmās daļas 6. punktu šādā redakcijā:

“6) ierosina Saeimai izlemšanai jautājumu par valsts militārās aizsardzības uzsākšanu;”.

Pašreizējā 8. panta pirmās daļas 6. punkta redakcija:

“8. pants. Valsts prezidenta kompetence

(1) Valsts prezidents:

[..] 6) ierosina Saeimai izlemšanai jautājumu par kara pasludināšanu un uzsākšanu;”

3) Izteikt 24. panta pirmās daļas 2. punktu šādā redakcijā:

“2) sasaukt Saeimu lēmuma apstiprināšanai par valsts militārās aizsardzības uzsākšanu.”

Pašreizējā 24. panta pirmās daļas 2. punkta redakcija:

“24. pants. Valsts prezidenta pilnvaras kara vai militārā iebrukuma gadījumā

(1) Valstij pieteikta kara vai militāra iebrukuma gadījumā Valsts prezidents nekavējoties:

[..] 2) sasaukt Saeimu lēmuma pieņemšanai par kara pasludināšanu un uzsākšanu;”

3) Ministru kabineta iekārtas likumā izdarīt šādu grozījumu:

“Izslēgt 30. panta 1.¹ daļā vārdus “pasludināts karš”.”

Pašreizējā 30. panta 1.¹ daļas redakcija:

“30. pants. Lēmumu pieņemšana

[..] (1¹) Ministru kabineta sēde var notikt un lēmumu tajā var pieņemt, piedaloties tikai Ministru prezidentam un vismaz trim citiem Ministru kabineta locekļiem, ja valstī izsludināts izņēmuma stāvoklis, pasludināts karš vai Valsts prezidents paziņojis Ministru kabinetam par nepieciešamo militārās aizsardzības soļu speršanu (Satversmes 44. pants).”

4) Karatiesu likumā izdarīt šādu grozījumu:

“Aizstāt 2. panta pirmajā daļā vārdus “pasludināts karš” ar vārdiem “kara laikā”.”

Pašreizējā 2. panta pirmās daļas redakcija:

“2. pants. Karatiesu izveidošana

(1) Ja valstī normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā ir izsludināts izņēmuma stāvoklis vai pasludināts karš, tieslietu ministrs izdod rīkojumu karatiesu darbības uzsākšanai.”

2. Vispārējās mobilizācijas izsludināšanas gadījumu paplašināšana

Secinājums. Likuma “Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli” 11. panta pirmā daļa nosaka:

“(1) Izņēmuma stāvoklis ir īpašs tiesiskais režīms, kas izsludināms, ja:

1) valsti apdraud ārējais ienaidnieks;

2) valstī vai tās daļā ir izcēlušies vai draud izcelties iekšēji nemieri, kas apdraud demokrātisko valsts iekārtu.”

Tādējādi atbilstoši iepriekš norādītā panta pirmās daļās 1. punktam izņēmuma stāvokli izsludina, ja valsti apdraud ārējais ienaidnieks. Par šādu apdraudējumu varētu tikt atzīti bruņotā uzbrukuma draudi, kas izpaužas, piemēram, vienlaikus pastāvot šādiem priekšnosacījumiem: citas valsts skaitliskā un militāri tehniskā nodrošinājuma ziņā lielā paaugstinātā gatavībā esošā karaspēka koncentrēšana pie starptautiskās robežas ar Latviju, draudīgā retorika no attiecīgās valsts amatpersonu puses, kā arī nepārprotamas informācijas saņemšana par tuvākajā nākotnē plānoto vēršanos pret Latvijas teritoriālo integritāti (proti, vairs nepastāv jautājums: “Vai uzbruks?” – bet pastāv jautājums: “Kad uzbruks?”). Šādā situācijā var rasties nepieciešamība laikus apsvērt vispārējās (nevis daļējas) mobilizācijas izsludināšanas

nepieciešamību, ko pašreiz ierobežo Mobilizācijas likuma 3. panta trešās daļas 1. punkts. Saskaņā ar to vispārējo mobilizāciju izsludina tikai kara gadījumā. Izņēmuma stāvokļa gadījumā pašreiz ir paredzēta daļēja mobilizācija.

Priekšlikums. Tādējādi Mobilizācijas likuma 3. panta trešās daļas 1. punktu, autoresprāt, ir jāpapilda ar otro teikumu šādā redakcijā: “Vispārējā mobilizācija var tikt izsludināta arī izņēmuma stāvoklī.”

Piedāvātais papildinājums pasvītrots:

“3. pants. Mobilizācijas resursi un veidi

[..] (3) Mobilizācija var būt vispārēja, daļēja un vietēja:

1) vispārēja mobilizācija tiek izsludināta kara gadījumā, pakļaujot visus mobilizācijas resursus un izmantojot tos valsts aizsardzības vajadzībām mobilizācijas plānos noteiktajā apjomā. Vispārējā mobilizācija var tikt izsludināta arī izņēmuma stāvoklī; [..]”.

3. Pašaizsardzības robežas Latvijas nacionālajā regulējumā

Secinājums. Ievērojot Latvijas politikas plānošanas dokumentos norādītās valsts kā potenciālās drošības apdraudējuma avota militārās spējas, pašreiz Latvija ir pamatoti izvēlējusies dalību NATO kā savas drošības garantu. Tomēr, veidojot attieksmi pret iepriekšējo paš aizsardzību, nebūtu ignorējamas atsevišķu politiskā un ekonomiskā ziņā ietekmīgo valstu (ASV, Lielbritānija, Austrālija, Japāna, Izraēla) un pētnieku vidū pastāvošās tendences atbalstīt vai neizslēgt paplašināto ANO Statūtu 51. panta interpretāciju, kā arī šādas interpretācijas potenciālos ieguvumus valsts aizsardzības plānošanā tālākā nākotnē. Tādēļ grozījumi nacionālajos normatīvajos aktos, kas viennozīmīgi uzsvērtu sašaurināto burtisko ANO Statūtu 51. panta tulkošanu, autoresprāt, nav ieteicami nākotnē.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Latvijas Republikas normatīvie akti:

1. 01.07.1993. Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums pieņemta Satversmes sapulcē 1992. gada 15. februārī un stājas spēkā 1992. gada 7. novembrī. Latvijas Vēstnesis, Nr.43.
2. 27.03.2013. Likums “Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli”: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.61.
3. 18.06.2002. Mobilizācijas likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, Nr. 91.
4. 29.12.2000. Nacionālās drošības likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, Nr.473/476.

Starptautiskie dokumenti:

5. 29.01.2018. Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūti: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, Nr.20.
6. 18.10.1907. Convention (III) relative to the Opening of Hostilities: international agreement. Available from: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/190?OpenDocument> [viewed 15.03.2016.].
7. 24.10.1945. La Charte des Nations Unies. Disponible ici: <http://www.un.org/fr/sections/un-charter/chapter-vii/index.html> [reg. 03.07.2017.].
8. 26.10.2012. Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. Iegūts no: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0012.02/DOC_1&format=PDF [sk. 09.06.2018.].
9. 27.08.1928. Renunciation of war as an instrument of national policy: international agreement. Available from: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp [viewed 15.03.2016.].
10. 29.01.2018. Starptautiskās tiesas Statūti: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, Nr.20.
11. 27.03.2014. The General Assembly Resolution A/RES/68/262. Territorial integrity of Ukraine. Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?Symbol=A/RES/68/262 [viewed 20.02.2016.].
12. 03.11.1950. The General Assembly resolution 377A. The „Uniting for Peace” resolution. Available from: [http://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A\(v\).pdf](http://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A(v).pdf) [viewed 01.02.2017.].
13. 02.08.1990. The Security Council Resolution S/RES/660 (1990). Available from: [https://undocs.org/S/RES/660\(1990\)](https://undocs.org/S/RES/660(1990)) [viewed 20.02.2016.].
14. 06.08.1990. The Security Council Resolution S/RES/661 (1990). Available from: [https://undocs.org/S/RES/661\(1990\)](https://undocs.org/S/RES/661(1990)) [viewed 20.02.2016.].

Politikas plānošanas dokumenti un informatīvie ziņojumi:

15. 2016. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Available from: https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf [viewed 09.06.2018.].
16. 12.12.2003. European security strategy. Brussels. Available from: <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world> [viewed 09.06.2018.].
17. 27.11.2015. Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu: Latvijas Republikas Saeimas paziņojums. Latvijas Vēstnesis, Nr.233.
18. 17.06.2016. Par Valsts aizsardzības koncepcijas apstiprināšanu: Latvijas Republikas Saeimas paziņojums. Latvijas Vēstnesis, Nr.117.
19. 2002. The National Security Strategy of the United States of America, 13-15. Available from: <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf> [viewed 21.07.2017.].

ANO Starptautiskās tiesas un starptautisko tribunālu dokumenti:

20. 06.11.2003. Judgement of the International Court of Justice: "Case concerning oil platforms" Islamic Republic of Iran v. United States of America. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/90/090-20031106-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 11.08.2017.].
21. 11.06.1998. Judgement of the International Court of Justice: "Case Concerning the Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria" Cameroon v. Nigeria. Available from: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/94/094-19980611-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 14.08.2018.].
22. 08.07.1996. Advisory opinion of the International Court of Justice: "Legality of the threat or use of nuclear weapons". Available from: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf> [viewed 24.08.2017.].
23. 27.06.1986. Judgement of the International Court of Justice: "Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua" Nicaragua v. United States of America. Available from: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf> [viewed 09.08.2017.].
24. 09.04.1949. Judgement of the International Court of Justice: "Corfu channel" United Kingdom v. Albania. Available from: http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1949.04.09_corfu1.htm [viewed 19.08.2017.].
25. 01.10.1946. International Military Tribunal at Nuremberg, Case of the Major War Criminals, Official Documents, Volume I, Nuremberg, Germany, 1947, p.253–254. Available from: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_Vol-I.pdf [viewed 15.03.2016.].
26. UN Documents for Ukraine: Security Council Resolutions. Available from: [http://www.securitycouncilreport.org/un-documents/search.php?IncludeBlogs=10&limit=15&tag="Security Council Resolutions"&AND+"Ukraine"&ctype=Ukraine&rtype=Security Council Resolutions&cbtype=Ukraine](http://www.securitycouncilreport.org/un-documents/search.php?IncludeBlogs=10&limit=15&tag=) [viewed 20.09.2018.].
27. 09.07.2004. Международный Суд (консультативное заключение): Правовые последствия строительства стены на оккупированной палестинской территории.

Доступно: <https://www.icj-cij.org/files/advisory-opinions/advisory-opinions-2004-ru.pdf> [см. 14.06.2017.].

Izmantotā literatūra:

28. Alexandrov, S. A. 1996. *Self-Defense Against the Use of Force in International Law*. The Hague/London/Boston: Kluwer Law International.
29. Anad, R. 2009. *Self – Defence in International Relations*. United Kingdom: Palgrave Macmillan, 5.
30. Bojārs, J. 2007. Starptautiskās publiskās tiesības III. Rīga: Zvaigzne ABC, 140-145.
31. Cassese, A. 2005. *International Law*. Second Edition. New York: Oxford University press.
32. Dinstein, Y. 2005. *War, Aggression and Self – Defence*. New York: Cambridge University Press, Fourth edition.
33. Gardam, J.G. 1996. Legal Restraints on Security Council Military Enforcement Action. *Michigan Journal of International Law*, ISSN: 1052-2867, Volume 17, Issue 2, 285.–322. Available from: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1493&context=mjil> [viewed 14.07.2017.].
34. Gray, C. 2000. *International Law and the Use of Force*. New York: Oxford University Press.
35. Green, J. A. 2015. The *ratione temporis* elements of self-defence. *Journal on the Use of Force and International law*, ISSN: 2053-1710, Volume 2, No.1, 97-118. Available from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/20531702.2015.1043097> [viewed 14.06.2016.].
36. Green, J. A. 2009. *The International Court of Justice and Self - Defense in International Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing.
37. Gutman, R., Rieff, D. and Dworkin, A. 2007. *Crimes of War: What the Public should know*. Revisited and updated edition 2, New York: W. W. Norton & Company.
38. Halberstam, M. 1996. The Right to Self-Defense Once the Security Council Takes Action. *Michigan Journal of International Law*, ISSN: 1052-2867, Volume 17, Issue 2, 229.–248. Available from: <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1491&context=mjil> [viewed 14.05.2018.].
39. Kolb, R. 2010. *An Introduction to the Law of the United Nations*. Oregon: Oxford and Portland.
40. Lakimenko, I. and Pachkov, M. 2014. Le conflit Ukraino-Russe vu de Kiev. I.F.R.I./Politique etrangere, 2, Eté, 81.–93. Disponible en ligne a l'adresse: <http://www.cairn.info/revue-politique-etragere-2014-2-page-81.htm> [reg. 21.02.2016.].
41. Lejnicks, M., Broks, E. un Tralmaka, I. 11.03.2014. Krievijas iebrukums Ukrainā: starptautisko tiesību aspekti. Jurista vārds, Nr.10 (812). Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk. 10.07.2018.].
42. Lubell, N. 2010. *Extraterritorial Use of Force Against Non-State Actors*. New York: Oxford University Press.
43. Malanczuk, P. 2002. *Akehurt's Modern Introduction to International Law*. Seventh revisited edition. New York: Routledge, Taylor&Francis e-Library.
44. Malanczuk, P. 1983. Countermeasures and Self - Defence as Circumstances Precluding Wrongfulness in the International law Commission's Draft Articles on State Responsibility. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und

- Völkerrecht: *ZaöRV* 43/4. 705.–812. Available from: http://www.zaoerv.de/43_1983/43_1983_4_a_705_812.pdf 705-812 [viewed 20.02.2017.]
45. Mueller, K. P., Castillo, J. J., Morgan, F.E., Pegahi N. and Rosen B. 2006. *Striking first Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*. RAND Corporation. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2006/RAND_MG403.pdf [viewed 20.02.2017.]
 46. Murphy, S. D. 2005. The Doctrine of Preemptive Self-Defense. *Villanova Law Review*, ISSN: 00042-6229, Volume 50, Issue 3, article 9, 699-748. Available from: https://digitalcommons.law.villanova.edu/vlr/vol50/iss3/9/?utm_source=digitalcommons.law.villanova.edu%2Fvlr%2Fvol50%2Fiss3%2F9&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages [viewed 20.05.2018.].
 47. Ndulo, M. B. 2002. International Law and the Use of Force: American's Response to September. *Cornell Law Faculty Publications*, 4-1-2002, paper 56, 5.–10. Available from: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1055&context=facpub> [viewed 20.02.2017.]
 48. Newton, M. and May, L. 2014. *Proportionality in International Law*, New York: Oxford University Press.
 49. Reire, G., 2010. *Apvienoto Nāciju Organizācijas nozīme starptautiskā miera un drošības uzturēšanā*. Promocijas darbs politikas zinātnes doktora zinātniskā grāda iegūšanai politikas zinātnes nozarē starptautiskās politikas apakšnozarē. Latvijas Universitāte, Sociālo zinātņu fakultāte, Politikas zinātnes nodaļa, Iegūts no: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/5073> [sk. 14.08.2018.].
 50. Regan, R. J. 2013, *Just War Principles and Cases*. The Catholic University of American Press, second edition.
 51. Schachter, O. 1986. In Defense of International Rules on the Use of Force. *The University of Chicago Law Review*, ISSN 1939-859X, Volume 53:113, 113-146. Available from: <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lv/&httpsredir=1&article=4447&context=uclev> [viewed 18.07.2018.].
 52. Schachter, O. 1985. The Lawful Resort to Unilateral Use of Force. *Yale Journal of International Law*, ISSN: 0889-7743, Volume 10, Issue 2, article 7, 291.–294. Available from: <https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.lv/&httpsredir=1&article=1330&context=yjil> [viewed 18.07.2018.].
 53. Shaw, M. N. 2008. *International Law*. Sixth edition. United Kingdom: Cambridge University Press.
 54. Shaw, M. N. 2004. *International Law*. Fifth edition. United Kingdom: Cambridge University Press.
 55. Simma, B. 1999. NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects. *European Journal of International Law*, ISSN: 1464-3596, Volume 10, Issue 1, 1.–22. Available from: <http://www.ejil.org/pdfs/10/1/567.pdf> [viewed 15.07.2017.].
 56. Simma, B. 2002. *The Charter of the United Nations*. A commentary. Second edition. Volume I. New York: Oxford University Press.
 57. Sofaer, A. D. 2003. On the Necessity of Pre-emption. *European Journal of International Law*, ISSN: 1464-3596, Volume 14, No.2, 209.–226. Available from: <http://ejil.org/pdfs/14/2/411.pdf> [viewed 03.08.2017.].

58. Steenberghe, R. 2010. Self-Defense in Response to Attacks by Non-State Actors in the Light of Recent State Practice: A Step Forward? *Leiden Journal of International Law*, ISSN: 1478-9698, Volume 23, Issue 1, 185.–208. Available from: <https://doi.org/10.1017/S0922156509990380> [viewed 15.07.2017.]
59. Taft, W. H. IV. 2004. Self-Defense and the Oil Platforms Decision. *Yale Journal of International Law*, ISSN: 0889-7743, Volume 29, Issue 2, article 3, 295.–306. Available from: <http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1232&context=yjil> [viewed 21.07.2017.].
60. Tomuschat, C. 2011. United for Peace. United Nations Audiovisual Library of International Law. Available from: <http://legal.un.org/avl/ha/ufp/ufp.html> [viewed 01.02.2017.].
61. Upeniece, V. Conditions for the legal commencement of an armed attack. “7th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””, raksts ir nodots publicēšanai konferences rakstu krājumā un SHS Web of Conferences.
62. Upeniece, V. 2019. Valsts paš aizsardzības tiesību izmantošanas ilgums. Zinātnisko rakstu krājums VII Starptautiskā zinātniski praktiskā konference. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija. 365.–369. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/2018/konf07122018.pdf>. [sk. 19.05.2019.]
63. Upeniece, V. 2018. Conditions for the lawful exercise of the right of self – defence in international law. „6th International Interdisciplinary Scientific Conference “Society. Health. Welfare.””. Parc d’activités de Courtabœuf: EDP Sciences (SHS Web of Conferences 30), 01008, 1.–7. Available from: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2018/01/shsconf_shw2018_01008.pdf [viewed 14.08.2018.]
64. Upeniece, V. 2018. Valsts tiesības uz paš aizsardzību robežas starptautiskajās tiesībās. Zinātnisko rakstu krājums VI Starptautiskā zinātniski praktiskā konference. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija. 362.–368. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/2018/sbornik08122017.pdf> [sk.12.08.2018.]
65. Upeniece, V. 2017. Legal framework of the use of force in international law. Proceedings of the 59th international scientific conference of Daugavpils University. Part B. Social sciences. Daugavpils Universitāte: Akadēmiskais apgāds “Saule”, 106-113. Available from: https://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/978-9984-14-833-5_59_konf_kraj_B_Soc%20zin.pdf [viewed 14.08.2018.]
66. Upeniece, V. 2016. Anticipatory war and UN Charter Article 51. Riga: Latvian Academy of Sciences Baltic Center for Strategic Studies, 163.–170.
67. Upeniece, V. 2016. Preventīvā kara nošķiršana no agresijas: tiesiskās problēmas. Zinātnisko rakstu krājums IV Starptautiskā zinātniski praktiskā konference. Rīga: Baltijas Starptautiskā akadēmija, 258.–263. Iegūts no: <http://bsa.edu.lv/docs/konf11122015.pdf> [sk.12.08.2018.]
68. Webster, D. 24.04.1841, British-American Diplomacy. The Caroline Case, 29 British and Foreign State Papers (1841). Available from: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/br-1842d.asp [viewed 01.02.2016.]
69. Weller, M. 2015. *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*. United Kingdom: Oxford University Press
70. Wilmschurst, E. 2005. Principles of International Law on the use of force by states in self - defence. ILP WP 05/01. Independent Royal Institute of international Affairs: Chatham House, 18. Available from: <https://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/108106> [viewed 02.03.2017.].

71. Ziemele, I. 01.04.2003. Irākas krīze. Vai izaicinājums starptautiski tiesiskajai kārtībai. Jurista vārds, Nr.13 (271). Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk.10.07.2018.]
72. Давид, Э. 2011. *Принципы права вооружённых конфликтов*. Москва: МКК.

ANO pētījumi, ziņojumi, pārskati, protokoli, dalībvalstu vēstules:

73. Ago, R. 1980. Addendum - Eighth report on State responsibility by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur – the internationally wrongful act of the State, source of international responsibility (part 1). Document: A/CN.4/318/Add.5-7. United Nations. Extract from the Yearbook of the International Law Commission, Volume II (1). Available from: <http://legal.un.org/ilc/documentation/english/acn4318add57.pdf> [viewed 05.04.2017.].
74. Historical Review of Developments relating to Aggression. 2003. New York: United Nations publication. Available from: <http://legal.un.org/cod/books/Historical Review-Aggression.pdf> 450 [viewed 12.03.2016.]
75. International Law Commission. 15.12.1948. UN Doc A/CN.4/2. Preparatory Study Concerning a Draft Declaration on the Rights and Duties of States. Memorandum Submitted by the Secretary-General. Available from: http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/a_cn4_2.pdf&lang=E [viewed 05.04.2017.]
76. Minutes of the Thirty-sixth meeting of the United States Delegation. Held at San Francisco. 20.05.1945. Department of the State. Office of the historian. Foreign relations of the United States: diplomatic papers, 1945, General: The United States, volume I, 818. Available from: https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v01/pg_817 [viewed 05.08.2017.]
77. Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change. 02.12.2004. A/59/565. Available from: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/59/565 [viewed 03.02.2017.].
78. Report of the Secretary – General. In larger freedom: towards development, security and human rights. 21.03.2005. General Assembly. A/59/2005. Available from: <http://undocs.org/A/59/2005> [viewed 18.06.2016.]

Raksti:

79. Ar priekšlikumiem grozīt Valsts prezidenta pilnvaras un ievēlēšanas kārtību noslēdz darba grupas diskusijas. 23.05.2017. Jurista Vārds Nr.22(976). Iegūts no: <https://www.juristavards.lv/arhivs.php> [sk. 12.08.2018.].
80. Backing Ukraine's territorial integrity, UN Assembly declares Crimea referendum invalid. 24.03.2014. UN News. Available from: <https://news.un.org/en/story/2014/03/464812-backing-ukraines-territorial-integrity-un-assembly-declares-crimea-referendum> [viewed 20.02.2016.].
81. Kramer, A. E. 03.05.2012. Russian General Makes Threat on Missile-Defense sites. The New York Times. Available from: <https://www.nytimes.com/2012/05/04/world/europe/russian-general-threatens-pre-emptive-attacks-on-missile-defense-sites.html> [viewed 03.08.2018.].
82. Mīnhenes drošības konferences vadītājs: Eiropai ir jāsaņem bruņošana sacensībai. 15.02.2019. TVNET/ DIENA. Iegūts no: <https://www.diena.lv/raksts/>

pasaule/eiropa/minhenes-drosibas-konferences-vaditajs-eiropai-ir-jasagatavojas-brunosanas-sacensibai-14214467 [sk. 22.05.2019.]

Interneta resursi:

83. Greenwood, C. 2011. Self-Defence. Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford Public International Law. Available from: <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e401?prd=EPIL> [viewed 15.07.2017.].
84. Saeimas darba grupas Valsts prezidenta pilnvaru iespējamai paplašināšanai un ievēlēšanas kārtības izvērtēšanai 2016. gada 23. februāra sēdes videoieraksts. Latvijas Republikas Saeima. Iegūts no: http://cdn.tiesraides.lv/saeima.lv/20160223180603_saeima.lv.3_1 [sk. 28.02.2016.].